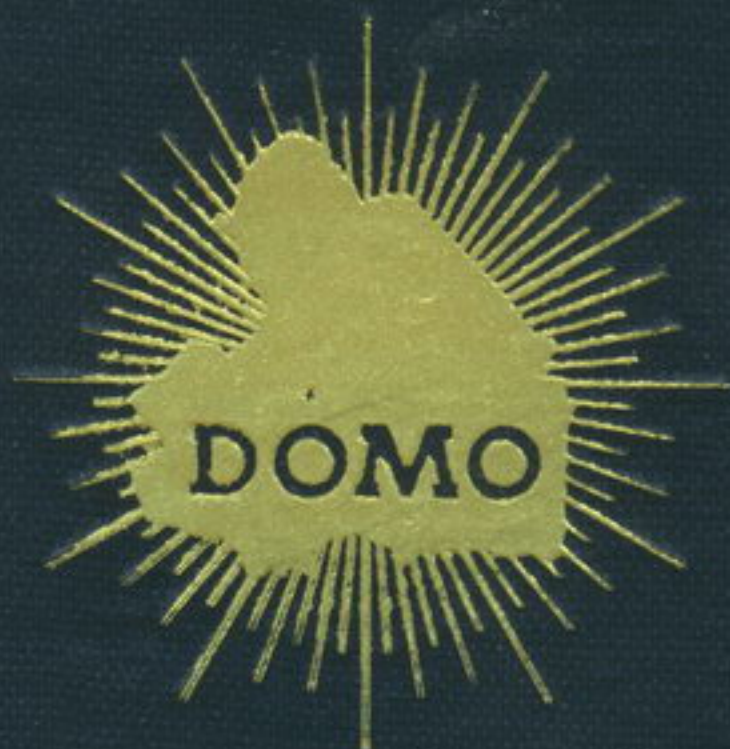
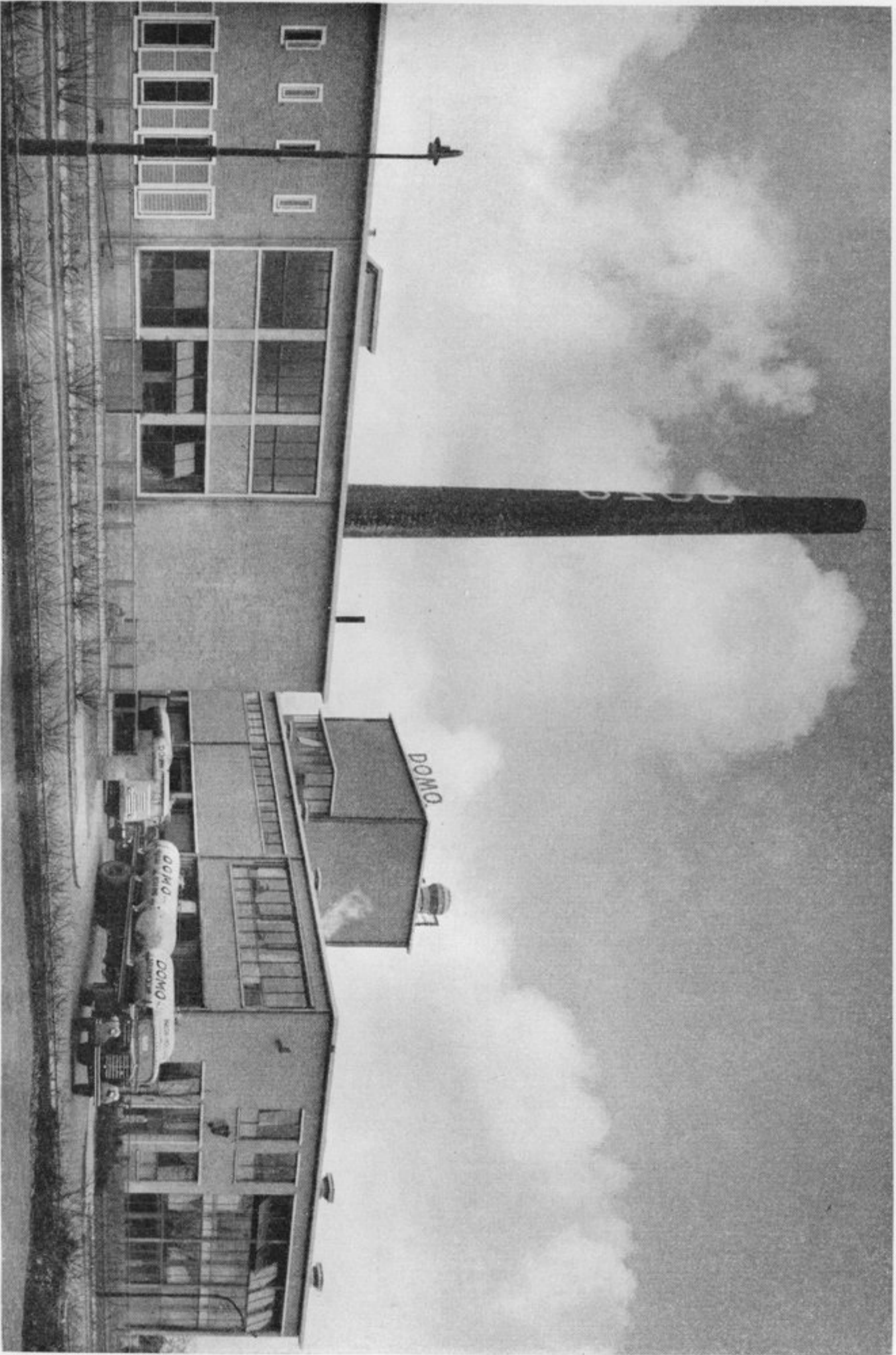


DRENTHE BOUWT



DE START VAN DE DOMO



HET CENTRALE DOMO BEDRIJF TE BELLEN

DE START VAN DE DOMO



SAMENGESTELD DOOR Tj. W. BOIJENGA

KONINKLIJKE DRUKKERIJ VAN GORCUM & COMP. ASSEN

Het leven in een kentering der tijden stelt bijzondere eisen. Er moeten wegen worden gezocht, die aansluiting geven op gewijzigde toestanden. Verstrekkende beslissingen moeten worden genomen, die mede richting geven aan het toekomstig beleid.

Op velerlei terrein van het leven zien we een overgang naar grotere verbanden. Ook op het terrein van de zuivelindustrie is dit het geval. Willen wij onze positie handhaven en versterken, dan zullen we ons meer industriëel moeten instellen. Wij zullen moeten kunnen leveren die producten, die de wereldmarkt vraagt, prima kwaliteiten tegen concurrerende prijzen. De hiervoor benodigde kostbare installaties zullen zoveel mogelijk benut moeten worden. Wij kunnen ons de weelde niet veroorloven grote bedragen te investeren in bedrijven die slechts enkele uren per dag in werking zijn. We moeten komen tot intensieve kapitaalsaanwending. De zuivelcoöperatie in ons Gewest tracht dit te bereiken op een wijze die rekening houdt met bestaande toestanden. Een ontwikkeling als in Zweden, waar over een gebied zo groot als Nederland, de plaatselijke coöperaties zijn opgeheven en ondergebracht in één orgaan, is voor Drenthe niet aanvaardbaar. Ook minder diep ingrijpende plannen, zoals in Zuid-Nederland in uitvoering zijn, komen niet in aanmerking.

Hier in Drenthe is en wordt gestreefd naar samenbundeling op basis van vrijwilligheid, waarbij de plaatselijke coöperatie intact blijft.

Vast te leggen, hoe de grondslag voor deze samenwerking in het verleden werd gelegd, hoe het centrale bedrijf tot stand gekomen is, met richtlijnen voor verdere ontplooiing, is het doel van dit geschrift.

De Heer Tj. W. Boijenga, Secretaris van de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Drenthe werd bereid gevonden dit te verzorgen. Hij, die bijna een kwart eeuw nauw verbonden is geweest met de Drentse zuivelcoöperatie was hiervoor de aangewezen persoon. Dat hij naast zijn vele werkzaamheden tijd heeft kunnen vinden dit uit te voeren verdient onze bijzondere dank en waardering.

En zo wordt dan deze uitgave in de welwillende belangstelling aanbevolen. Moge zij er tevens toe bijdragen, dat het bewustzijn van saamhorigheid, zoals het in de loop der jaren tot stand gekomen is en in onze zuivelgemeenschap tot tastbaar resultaat geleid heeft, zal worden bevorderd en versterkt.

Nijeveen.



voorz. Domo.

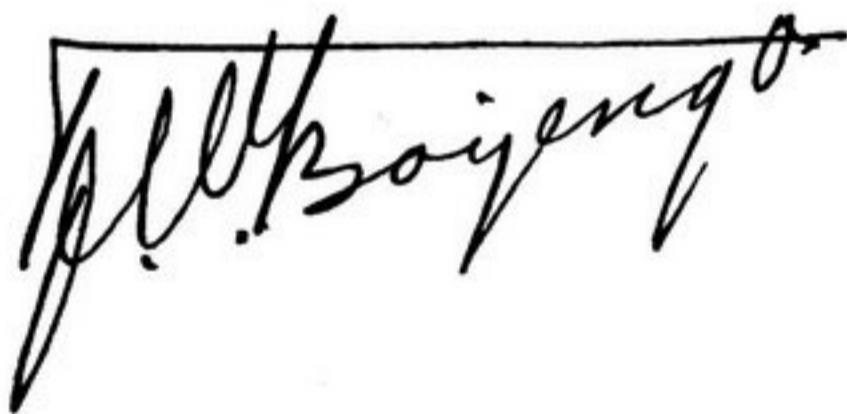
Een groot deel van het centrale coöp. Drentse zuivelbedrijf, zoals het bestuur van de DOMO zich dit bij de stichting voor ogen stelde, is thans gereed gekomen. Ik acht het een groot en bijzonder voorrecht, vanaf het begin aan de opbouw hiervan te hebben mogen meewerken.

Gaarne heb ik voldaan aan het verzoek van het bestuur, de „start” van de DOMO op schrift te stellen. Het is voor mij een groot genoegen geweest bij het snuffelen in de vele geschriften, notulen en rapporten, de DOMO-geschiedenis met alles wat hieraan voorafging, nog eens te beleven. Steeds meer kom ik tot de conclusie, dat de Drentse Boer in zijn DOMO, goed werk heeft verricht.

Hetgeen ik heb neergeschreven wil niet meer zijn dan het vastleggen van de feiten, welke er toe hebben geleid de DOMO op te richten en deze uit te bouwen tot wat zij nu is geworden.

Ik hoop, dat dit boekje een aardige herinnering mag zijn voor de velen, die aan de wording van de DOMO hebben meegewerkt en dat het aan hen, die komen, de motieven zal kunnen geven, die de oprichters bij hun besluiten hebben geleid.

Assen, Januari 1952.

A handwritten signature in black ink, reading "J. H. Soijengo". The signature is written in a cursive style with a horizontal line above the letters.

DE ONTWIKKELING VAN DE ZUIVELINDUSTRIE IN DRENTHE

Wanneer de niet-Drenth onze provincie doorkruist, zal hij omzich heen zien groene weiden met grazende koeien, uitgestrekte korenvelden met ruisend graan, grote, nieuw aangelegde Staatsbossen, kortom, een vruchtbaar landschap, doorsneden met goede wegen en kanalen. Hij vindt op zijn weg vele rokende schoorstenen boven het geboomte uitsteken, die wijzen op aanwezige industrie. Trekkende door de grotere plaatsen, ziet hij even als elders in ons land, de grote winkelpanden, welke getuigen van een zekere welvaart. En wanneer hij dan in een van de vele en goede „pleisterplaatsen” een wijle van de vermoeiende reis uitrust, zal hij zijn ogen uitwrijven en zich afvragen: „Is dit nu Drenthe, dat land van hei en struik?” Immers de kans is groot, dat hij op zijn reis helemaal geen heide heeft aangetroffen. De heidevelden zal hij inderdaad moeten zoeken. Hij zal, dit alles met eigen ogen aanschouwd hebbende, nauwelijks kunnen en willen geloven, dat nog geen eeuw geleden inderdaad „de olde lantschap” voor het grootste deel bestond uit woeste grond: heide – stuifzand – veengrond. Terecht was Drenthe in het midden der vorige eeuw „het land van hei en struik”. De oppervlakte woeste grond besloeg 180.000 ha (totale oppervlakte 270.000 ha).

Hoe geheel anders zag het er toen in Drenthe uit. Laten we er eens een kijkje nemen. Het spreekt vanzelf dat in een dergelijk landschap, in het Drenthe van toen, de veehouderij niet op heel hoog peil stond en dat ook de zuivelbereiding niet veel kon betekenen. In de geschriften van Harm Tiesing over de landbouw (verzameld door Dr C. H. Edelman) lezen we dat eertijds de schapenhouderij het voornaamste onderdeel van de veehouderij was. Het Drents heideschaap stelde geringe eisen en vond zijn kost op de heide en in de bossen. Het voorzag de eigenaar van de wol voor zijn kleding, terwijl dit, evenals later het Friese schaap, in die jaren als melkschaap werd gebruikt. Vooral in de tweede helft van de 19e eeuw nam de schapenhouderij in Drenthe een grote vlucht. Ieder dorp had zijn scheper, onder wiens leiding de kudde van vaak duizend en meer schapen elke morgen uittrok. Behalve om de wol werden de schapen vooral gehouden om de mest. Later, toen hoe langer hoe meer de kunstmest naar voren kwam, deed menige boer de schapen van de hand. De kudden werden geleidelijk kleiner om tenslotte geheel te verdwijnen. Momenteel kennen we als enige

schaapskudde in Drenthe die te Kralo, feitelijk nog enkel als „museumstuk”.

Ook over de Drentse rundveehouderij in het verleden vertelt Harm Tiesing ons interessante dingen. De waarde van het vee in Drenthe was enkele honderden jaren geleden zeer gering. De mestproductie ten behoeve van de korenteelt was misschien wel het eerste doel van het houden van rundvee. Het oude vee werd geslacht, waarvoor dan weer jongvee werd aangefokt. Behalve de schaapherders had Drenthe ook zijn koeherders onder wier leiding men 's zomers het vee liet weiden op het bij het dorp behorend weiland, een groot ongescheiden terrein. Ook bij open weer in de winter ging dit rundvee dagelijks van stal en liep dan onder toezicht in de heide en de bossen rond, want, zo zegt Tiesing, het rundvee is evenmin afkerig van heide als het heideschaap. Liet het weer deze „heidegang” niet toe, dan werd het rundvee gestald in de zelfde woning, waarin ook het gezin zijn verblijf had, of in aparte, naast de woning gebouwde veestallen. Het jongvee, evenals de schapen, werd los in een stal geherbergd. Het melkvee, „met zwaarder horens”, werd aan palen gebonden. De stallen werden gestrooid met heide en bladafval uit de bossen. Het aanfokken der kalveren werd vaak aan de natuur overgelaten. De stierkalveren bleven in leven en dienden later vaak als trekossen.

In 't midden van de vorige eeuw was er al veel veranderd in de Drentse veehouderij. Het vee stond 's winters op stal. 's Zomers bleef het jongvee buiten, terwijl het melkvee iedere ochtend onder toezicht van een koejongen naar de weide ging. Van het jongvee werden ieder najaar enige stuks „afgebroken” (verkocht). De opbrengst van het verkochte rundvee – „het gemaak” –, waarvoor hij geen andere dieren behoefde terug te kopen, had toen echter nog weinig te betekenen.

Het spreekt vanzelf, dat ook de verwerking van de melk tot boter niet op hoog peil stond. Het zuur-woorden ging vaak zo snel, dat de melk reeds zuur was voor men genoeg bijeen had om te gaan karnen. Dit deed men twee of drie keer per week. In het Z.W. van Drenthe gebruikte men reeds de kelder. De melk werd in platte vaten in deze ruimte gezet om op te romen. Het te snelle zuur-woorden werd hierdoor voorkomen.

De kwaliteit der boter uit deze streek was beter dan die uit overig Drenthe. De z.g.n. „Meppeler kluiten” waren zeer bekend. 's Winters bij vorst had men vaak moeite met de aanzuring. Deze werd dan bevorderd door het plaatsen van een met kokend water gevulde kan in het melkvat. Naast de handkarn werd gebruikt de hondekarnmolen en de karn met „paardetractie”.

Tenslotte was ook de afzet van de boter zeer primitief. De „kluiten”



Foto's: V.V.V. en Archief Gem. Emmen

DE OLDE LANTSCHAP

werden geleverd aan de winkelier in ruil voor winkelwaar, of op de markt „verkocht” aan de boterkoopman, die tevens fouragehandelaar was. Ook hier een ruilhandel van boter tegen veevoeder. De kwaliteit van de boter was niet best. Hoe kon het ook anders bij een melkveehouderij welke op een vrij laag peil stond, waardoor ook de kwaliteit van de melk slecht was. Evenzo was het met de inrichting van de stallen. Aan de zindelijkheid op de boerderij mankeerde heel veel. Technische hulpmiddelen bij de boterbereiding als de thermometer en het maatglas ontbraken. Er waren geen contrôlestations om het watergehalte binnen de grenzen te houden en geen zuivelfabrieken en Keuringsdiensten van Waren om toe te zien op een goede melkwinning.

Was de verwerking van de melk tot boter dus primitief, toch moet men niet denken dat er „van buiten af” geen of weinig aandacht werd besteed aan dit deel van het boerenwerk. Natuurlijk was er geen zuivelbond om medewerking te verlenen tot kwaliteitsverbetering. Doch er was wel het Drents Landbouwgenootschap, de enige boerenorganisatie. Uit het gedenkboek (1844–1944) van deze organisatie, lezen we dat het D.L.G. zich ook de belangen van de boterbereidende boer aantrok. Zo werd in 1852 door het D.L.G. een prijsvraag uitgeschreven over de beste wijze van botermaken. De premie voor het beste antwoord bedroeg f 50,-. In 1879 kreeg het D.L.G. van apotheker Boom te Meppel een flesje boterkleursel afkomstig uit Denemarken, om hiermee proeven te nemen.

In de tachtiger jaren kwam in Drenthe, evenals elders, ook een grote ommekeer in de verwerking van de melk. Misschien in mindere mate dan bijvoorbeeld in Friesland en andere melkveegebieden, werden toch ook hier pogingen in het werk gesteld om boterfabrieken op te richten. Dit ging maar niet zo vanzelf. Het was toen net als het ook nu nog vaak het geval is: „Het oude is de vijand van het nieuwe”.

Harm Tiesing beschrijft dit zo: „De Drentse boerinnen konden het niet geloven, dat „Heren” die niet in het landbouwbedrijf waren opgevoed, de botermakerij beter zouden kennen dan zij. Zij waren wantrouwend in zoverre, dat zij de voorgangers inzake deze verbetering in het landbouwbedrijf beschouwden als mensen die bij de voorgestelde nieuwe werkwijze hun eigen beurs zouden vullen.”

Ook de voorlichting van de landbouwconsulenten werd niet vertrouwd. Maar – zo zegt Harm Tiesing – de leiders der vergaderingen, zelf geen veehouders, waren de boeren wel eens te slim af en wonnen vaak het pleidooi.

In 1887 kwam in het D.L.G. voor het eerst de fabriekmatige zuivelbereiding ter sprake. Met steun van het D.L.G. kwam in 1888 de eerste boterfabriek te Rogat tot stand. Ook op andere plaatsen verrezen kleine (handkracht) fabriekjes. In Oost-Drenthe was dat in Erm, gemeente Sleen, het eerste. Van de melkleveranciers kwamen vrij gunstige berichten wat tot gevolg had, dat er steeds meer fabriekjes kwamen.

De moeilijkheden waren echter nog vele. Het grote bezwaar was de aanvoer van de melk naar de fabriek en de afvoer van de onder- en karnemelk naar de boerderij terug. Dit moest via slechte, meest zandwegen, gebeuren. Vooral in een natte periode was er soms geen doorkomen aan. De melk van de boerderijen die buiten de kommen der dorpen in het open veld stonden, was moeilijk aan de fabriek te krijgen. De verandering, die door de boterfabrieken in de boerenbedrijven werd gebracht was enorm. Er werd op geregelder tijden gemolken, er volgde een verbeterde veevoeding, terwijl het aantal melkkoeien vermeerderde. Arbeiders, wier ouders nimmer een melkkoe in de stal hadden gehad, werden nu houders van één, soms twee, drie melkkoeien. Kleine bedrijven werden groter. Door de vermeerderde behoefte aan hooi en stro als veevoeding in de winter, werden de huurprijzen van groen- en bouwlanden hoger en door het toenemend algemeen gebruik van kunstmeststoffen werden de oogsten beter.

Die boterfabrieken – zo besluit Harm Tiesing zijn artikel over zuivelproductie – werden één der voornaamste factoren van de verbetering van het landbouwbedrijf en de veehouderij.

Dat alles niet vanzelf ging blijkt ook wel uit de verslagen van de toenmalige zuivelconsulent van het D.L.G. de Heer F. E. Posthuma. Zo schreef deze in zijn verslag over 1901, dat hij in een vergadering van aandeelhouders van de coöp. handkracht-boterfabriek te Eelde advies zou uitbrengen inzake het omzetten van deze handkrachtfabriek in een met stoomkracht. Evenals op andere plaatsen had ook bij de aandeelhouders der fabriek Eelde het woord „stoom” zodanige invloed, dat ze slechts na veel moeite waren te bewegen naar hem te luisteren. Aan- of opmerkingen werden niet gemaakt, vragen werden zelfs niet gesteld, doch de geest van de vergadering was van dien aard, dat het aan stemmen niet toekwam, hetgeen trouwens niet anders dan een negatief resultaat zou hebben gehad. Voorlopig, zo schreef de zuivelconsulent, schijnt men op fabrieken als Eelde liever het geld in de centrifugemelk en de karnemelk te laten zitten, dan dat men zich de moeite wil getroosten eens even ernstig na te denken over de uitgaven, die aan een omzetting

met stoom verbonden zijn en de meerdere inkomsten – denk ook aan de betere kwaliteit boter – die hier tegenover staan. Heel goed begrijp ik – zo zei Posthuma – dat niet iedere landbouwer mijn mening zal delen als ik voor een bepaalde fabriek tot de conclusie kom, dat omzetting in „stoom” een noodzakelijkheid is, doch dat men de zaak niet eens even nader wil bekijken is niet anders te verklaren dan hieruit, dat men nog steeds de fabriekjes vergelijkt met de toestand van vroeger, maar zich zelf nooit afvraagt: kan 't ook nog beter.

We zien het, bij alle nieuwigheden zijn er, al de tijden door remmen geweest, waartegen moest worden gestreden. Zo ook in Drenthe bij de ontwikkeling van de zuivelindustrie. Het is vaak een lange weg geweest waarlangs moest worden gelopen. Doch de tijd stond en staat niet stil. Remmen werken vaak vertragend, doch ze kunnen de loop der dingen niet tegenhouden.

Tegen het eind der vorige eeuw rezen, ondanks de grote tegenwerking, de boterfabrieken als het ware als paddestoelen uit de grond, ook in Drenthe. Vrijwel ieder dorp of gehucht had zijn fabriekje, sommige zelfs meer dan een. Het waren eenvoudige „gevallen”, meest handkracht-bedrijfjes, enkele al „gedreven door stoom”. Het juiste aantal fabriekjes van omstreeks 1900 is niet precies na te gaan. In het verslag van de Zuivelconsulent over 1903, uitgebracht aan het D.L.G., vinden we een lijst met 62 fabrieken, aangesloten bij het Botercontrôlestation Assen. In 1897 werd door de zuivelconsulent voor het D.L.G. een onderzoek bij 57 fabrieken ingesteld naar de „netheid”. Wanneer we echter in oude stukken lezen, dat in en om Assen in 1900 20 fabrieken waren nl. *Assen – Kloosterveen – Loon – Witten – Amen – Deurze – Ballo – Grollo – Rolde – Vries – Donderen – Oudemolen – Zeijen – Bunne – Ide – Tinaarlo – Gasteren – Anderen – Hooghalen – Smilde*, waarvan thans alleen de 7 cursief gedrukte nog bestaan, en wanneer we mogen aannemen, dat ook elders in Drenthe de meeste dorpen een fabriekje hadden, dan kunnen we veilig het aantal fabrieken in 1900 op 100 schatten, waarvan de meeste de coöperatieve verenigingsvorm hadden. De geleverde melk werd aan de fabriek ontroomd. De room werd gebruikt voor de botermakerij, terwijl de boer „zijn” ondermelk weer terugkreeg als voer voor zijn vee. De melk werd aanvankelijk uitbetaald per liter. Doch vanaf omstreeks 1900, werd bij de uitbetaling ook rekening gehouden met het vetgehalte. Oude melkboeken spreken nog van het roomgehalte, waarnaar de prijs werd berekend. Al spoedig echter werd, evenals elders, dit vervangen door het uitbetalen naar

vetgehalte. Alleen de boterwaarde van de melk werd betaald. De onderen karnemelk ging z.g.n. gratis terug naar de boerderij.

Bij de stichting van de fabrieken in Drenthe kwam steeds sterk naar voren de gemeenschapszin, de overtuiging dat men tezamen meer kon bereiken dan alleen, de wetenschap dat men nooit aan anderen moet overlaten wat men zelf kan doen. Dit is de reden waarom de meeste Drentse fabrieken als coöperaties het leven zagen. Deze, ik zou haast zeggen, sterke Drentse wetten spreken trouwens op alle mogelijke terreinen van de landbouw. Ik behoef naast de coöperatieve zuivelfabrieken maar te noemen de coöperatieve aankoop (bestel) verenigingen, dorsverenigingen, stierhouderijen en K.I.-verenigingen. De particuliere zuivelfabrieken konden dan ook niet veel vat krijgen op de Drentse boer. De laatste, (de melkinrichting van de Heer Kingma te Meppel) verdween in 1940 door verkoop aan de coöperatie Rogat. Sedert zijn alle Drentse zuivelfabrieken coöperatief. Het zijn er momenteel 52, alle verenigd in de Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Drenthe en op een drietal na, in de DOMO.

Op het eind van de vorige eeuw waren dus in Drenthe een groot aantal boterfabriekjes verzezen. De boter werd meest onge kneed in manden afgeleverd. Wat zal dat vooral voor de handelaar een goed en winstgevend zaakje zijn geweest. Dit was stellig ook de reden, dat een aantal fabrieken de Centrale Knederij in Assen stichtten, een coöperatie waaraan geen lang leven was beschoren.

Was er tussen de fabrieken aanvankelijk weinig onderling contact, men begreep weldra dat daaraan verandering moest komen. Op initiatief van de coöperatieve zuivelfabriek te Grollo werd in 1897 opgericht de Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Drenthe. Met andere provinciale of regionale zuivelbonden werd in 1900 de Algemene Nederlandse Zuivelbond (F.N.Z.) gevormd, waardoor er meer samenhang en samenwerking tussen de fabrieken in provinciaal en landelijk verband was tot stand gebracht.

In de tweede helft der vorige eeuw was er al veel verbeterd in de Drentse veehouderij; de melkproductie was echter nog niet zo heel hoog gestegen. Deze bedroeg in 1900 ongeveer 100 mill. kilo. Door verschillende factoren is er na 1900 echter een sterke stijging gekomen. Het verloop van deze melkproductie was als volgt:

1900	100	millioen kilo	1935	275	millioen kilo
1915	132	- -	1939	305	- -
1925	174	- -	1944	115	- - laatste oorlogsjaar
1930	230	- -	1950	330	- -

Van de factoren, welke hiervan de oorzaak zijn geweest noemen we vooral het in cultuur brengen van de vele hectaren woeste grond en heidevelden, betere weidetechniek, betere afwatering, het ontstaan van de fok- en contrôleverenigingen, de stierhouderijen, de animo om beter vee te houden, de veeziekte-bestrijding, allemaal zaken welke vooral in Drenthe na 1900 krachtig ter hand werden genomen door boer en coöperatie.

Was deze steeds stijgende melkproductie aan de ene kant een verheugend verschijnsel, zoals iedere vooruitgang dit is, aan de andere kant werden hierdoor ook steeds nieuwe en hoger eisen aan de fabrieken gesteld. De kleinste fabrieken werden overbelast, de grotere moesten meer moderne apparaten met grotere capaciteit aanschaffen. Hier kwam voor de zandstreken nog een zeer belangrijke factor bij. De Drentse boterfabrieken hadden vele jaren een voldoende afzetmogelijkheid gehad voor de ondermelk. Het gemengde bedrijf is op het zand overheersend en dit bedrijf kan moeilijk bestaan zonder varkens. Varkens en kalveren waren de grote afnemers van de onder- en karnemelk. Door de sterke stijging der melkproductie, waarmee de uitbreiding der varkensstapel geen gelijke tred hield, kon de boerderij niet meer zo gemakkelijk de beschikbare ondermelk opnemen. De fabrieken moesten deze echter kwijt met het gevolg dat er wel eens meer ondermelk werd gevoerd dan voor de gezondheid van het vee en de economie van het bedrijf goed was. In de zomermaanden ging er heel wat ondermelk „kapot” of kwam in de sloot terecht. Het gevolg was, dat de tot toen gevolgde wijze van verwerking der melk, n.l. tot boter, vlees en spek, steeds minder economisch werd voor de Drentse boer.

Omstreeks 1925 bracht dit probleem, aanvankelijk alleen in het westen van de provincie, de fabrieken er toe uit te zien naar andere verwerkingsmogelijkheden. Er werd in de eerste plaats gedacht aan het maken van kaas, zoals dit in de aangrenzende Friese fabrieken werd toegepast. Men had dan tevens nog de beschikking over de wei als veevoer. Menige ledenvergadering is aan dit punt gewijd, vergaderingen, welke niet steeds even rustig verliepen. Er bestond een grote tegenstelling tussen aan de ene kant de varkenshouders, die nog wel een groot percentage ondermelk wilden hebben en aan de andere kant de boeren, die de ondermelk wel voor een groot deel kwijt wilden. De eersten waren sterk gekant tegen de voorstellen, uit vrees mede te moeten betalen in de kosten en de exploitatie van een kaasmakerij. In de ene plaats waren de voorstanders, elders de tegenstanders in de meerderheid. Omstreeks 1925 verschenen in onze provincie de eerste kaasmakerijen.

De boeren, die zulks wilden, konden nu ondermelk aan de fabriek laten. Dit gebeurde geheel op vrijwillige basis. De fabriek bleef alleen de vetwaarde van de melk als melkgeld uitbetalen. De boer kreeg ook nu nog „gratis” terug zijn onder- en karnemelk, doch had de gelegenheid om de ondermelk a.h.w. weer aan de fabriek terug te verkopen. De fabriek bepaalde de kaaswaarde van de ondermelk en de boer kon zelf bepalen of – en zo ja – hoeveel hij van zijn ondermelk tegen deze prijs wilde afstaan voor de kaasmakerij. Hij – zo werd gezegd – deed dan mee aan de kaasmakerij. Door de kaasmakerij kreeg de fabriek een hoeveelheid wei. Deze moest, ook al weer gratis, terug als veevoer. Maar de Drentse boer had aanvankelijk maar bar weinig vertrouwen in dit groene, „waterige” product. De voorlichtingsdienst heeft heel wat moeten praten en schrijven alvorens de boer de wei als veevoeder op de juiste waarde wist te schatten.

Voorals de prijzen behoorlijk waren, werd nogal wat ondermelk aan de fabriek gelaten. Waar eerst een grote tegenstand was, kwam bij een herhaald voorstel vaak een andere mening naar voren. Alleen in het Oosten en Zuid-Oosten bleven de boeren gekant tegen een kaasmakerij. Borger vormde hierop de enige uitzondering, terwijl thans ook Zuidlaren zijn kaasmakerij heeft.

Een factor die in later jaren gunstig werkte voor de exploitatie van de kaasmakerij, was het toenemende gebruik van mengvoeders. Deze verdrongen steeds meer de ondermelk van de boerderij. Bestaande kaasmakerijen moesten worden vergroot, meer boterfabrieken gingen er toe over een kaasmakerij te stichten. Andere schaften installaties voor de melkpoederbereiding aan, terwijl de twee grootste fabrieken, Hoogeveen en Roden, besloten zich te werpen op de bereiding van gecondenseerde melk of spraypoeder.

Zo hadden in 1935 van de 56 fabrieken in Drenthe 22 een kaasmakerij, 9 een Hatmakerpoederinstallatie, 1 een spraypoederinstallatie en 2 een condens-installatie.

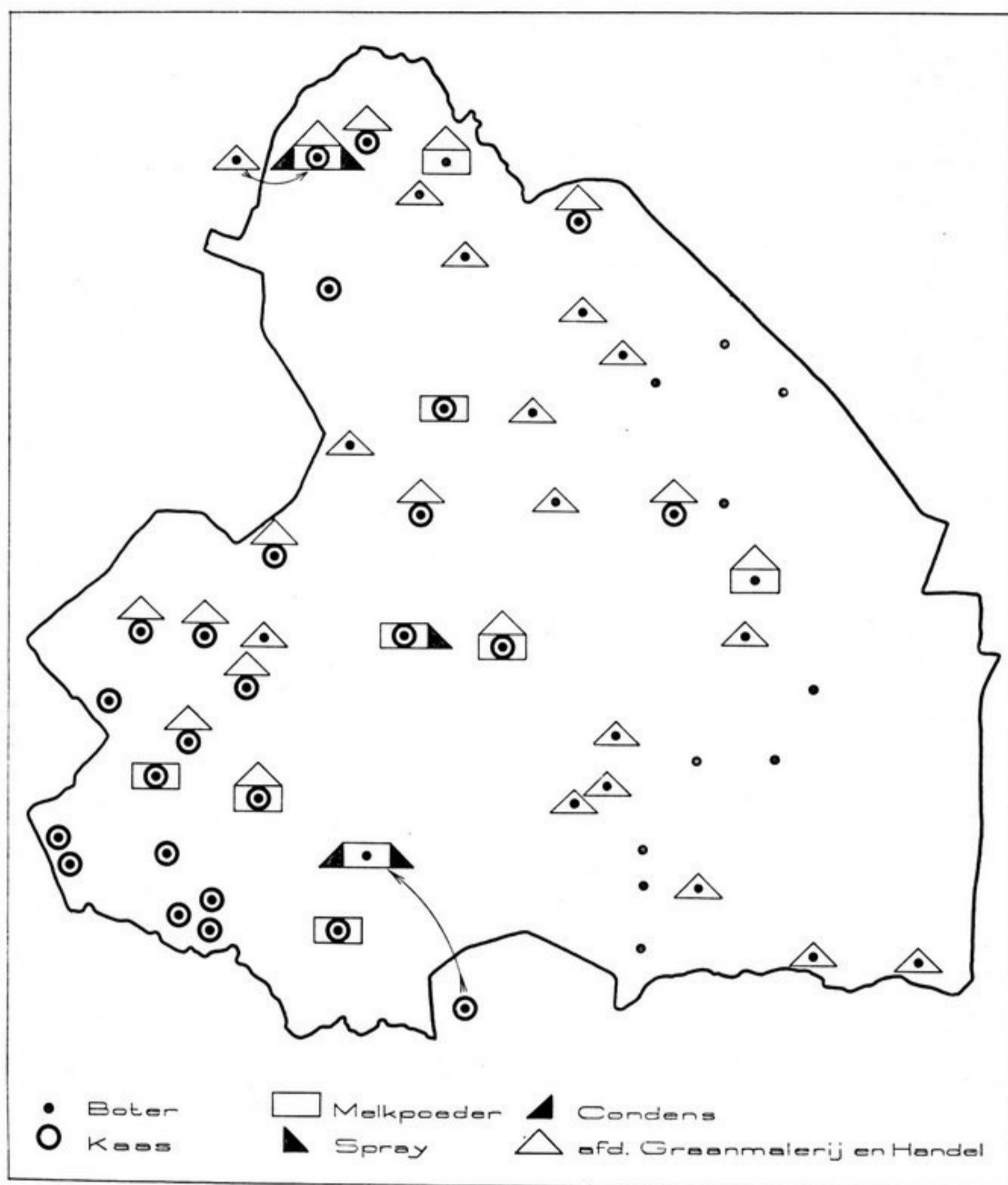
De melkstroom bleef stijgen en spoedig kwam de tijd dat ook de andere boterfabrieken een te groot overschot aan ondermelk kregen.

In het Oosten bestond een organisatie van bedrijven, die belang hadden bij de distributie van consumptiemelk in de Drents-Groninger Veenkoloniën, de D.M.V. Deze organisatie omvatte practisch alle fabrieken in Oost-Drenthe en enkele Groninger bedrijven. Deze boterfabrieken plaatsten in de vorm van consumptiemelk een deel van de overtollige melk. Het resterende deel was te klein voor een kaasmakerij.

De plannen om in dit gebied centraal, via een eigen condensfabriek, dit restant tot waarde te brengen faalden. De D.M.V. heeft enkele jaren getracht deze melk te verkopen aan fabrieken, welke in staat waren hiervan hoogwaardige producten te maken. Het was vooral de coöp. melkproductenfabriek te Roden, die grote hoeveelheden melk van de D.M.V. betrok.

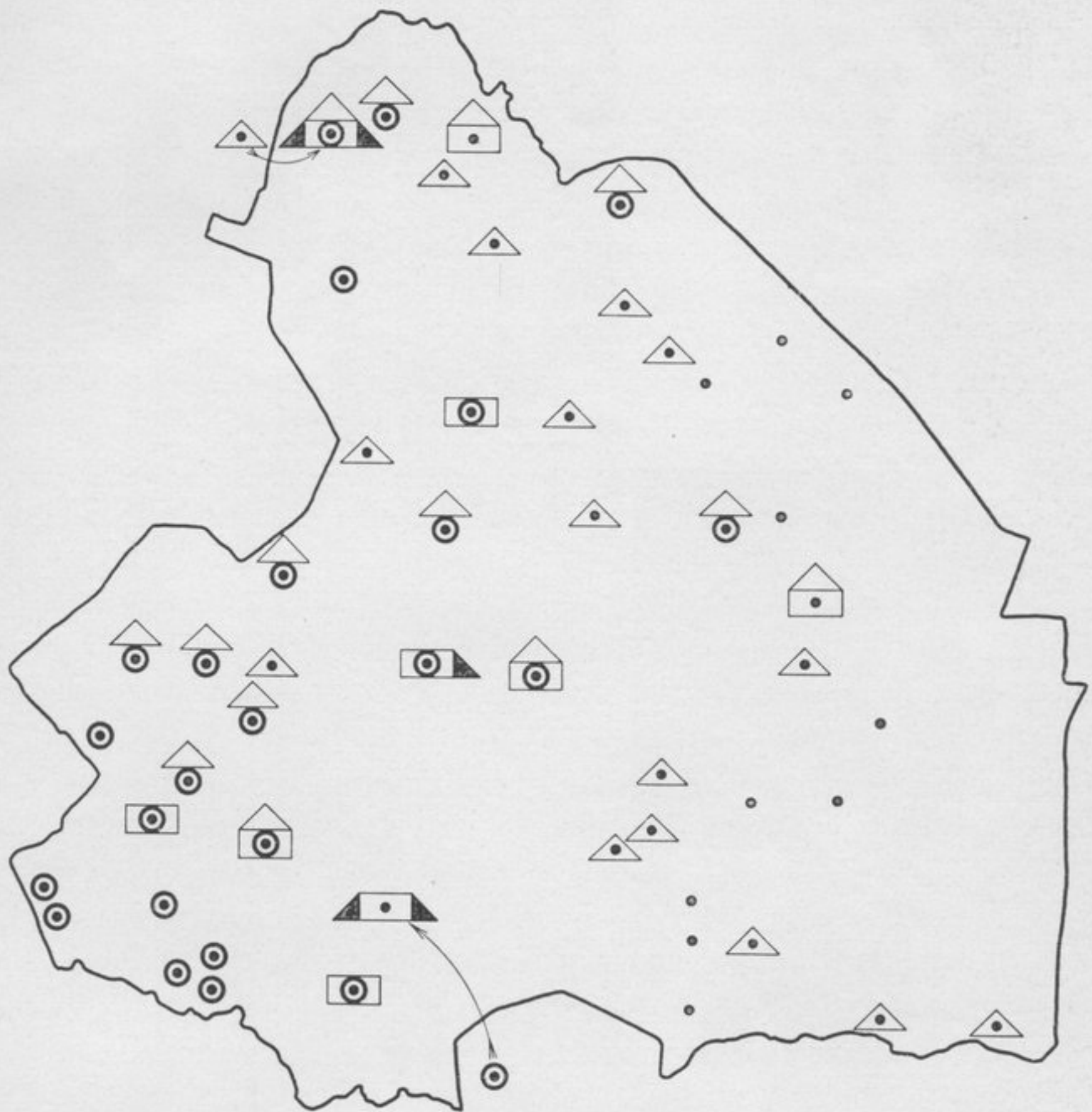
Bij deze melkhandel (handel was het, ondanks het feit, dat beide partijen coöp. fabrieken waren) kwamen vooral twee grote bezwaren voor de boterfabrieken naar voren. Het ene was het transport. De fabrieken beschikten nog niet over vrachtauto's, terwijl zij ook geen tanks voor dit vervoer hadden. Wel had Roden deze, zodat deze fabriek het vervoer zelf verzorgde. Een tweede nog veel groter nadeel was, dat de boterfabrieken vooral in de zomermaanden grote hoeveelheden melk overhadden. Maar dat was in de periode, dat ook de melkproductenfabrieken zelf over voldoende eigen melk beschikten. In de winter wilden deze graag melk bijkopen om hun dure apparatuur zoveel mogelijk in vol bedrijf te hebben, in de zomer was practisch alleen Roden bereid melk af te nemen, mits het ook in de winter de melk kreeg. Beide factoren waren oorzaak, dat de leverende fabrieken (D.M.V.) vrij sterk afhankelijk waren van en overgeleverd aan Roden. Voor het bepalen van de prijs was een commissie ingesteld bestaande uit de Heren T. Annema, directeur van de fabriek te Roden, A. Ybema, penningmeester D.M.V. en Tj. Boijenga, secretaris Zuivelbond. Het sprak vanzelf dat Roden bij de prijsstelling elk risico van de verwerking der melk, de kwaliteit der producten en evt. verlies op de producten bij latere verkoop, in de prijs berekend wenste te zien. Het was dan ook meestal zo, dat de commissie vaak genoeg bijeen kwam, doch dat in werkelijkheid Roden de prijs bepaalde. Vooral tussen 1930 en '40, was deze prijs fantastisch laag. Als laagste prijs, welke „bedongen” werd, herinner ik mij 10 cent per 100 liter ondermelk. 3 cent voor een hele busvol. De transportkosten welke op de melk drukten van fabriek naar Roden, waren hoger, zodat het voordeliger zou zijn geweest de melk maar te vernietigen.

Voor de fabrieken buiten de D.M.V. was de toestand nog veel slechter. Deze moesten geheel op eigen houtje maar zien de overtollige ondermelk kwijt te raken. Het resultaat was meermalen, dat de boer de ondermelk weer thuis kreeg als overtollig veevoer. Het spreekt vanzelf, dat deze toestand wel zeer onbevredigend was voor de boterfabrieken. Doch het waren niet alleen deze fabrieken, die ontevreden waren. Ook de fabrieken, die alleen op het product kaas waren aangewezen, konden bij lage kaasprijzen meermalen niet op tegen de condensfabrieken.



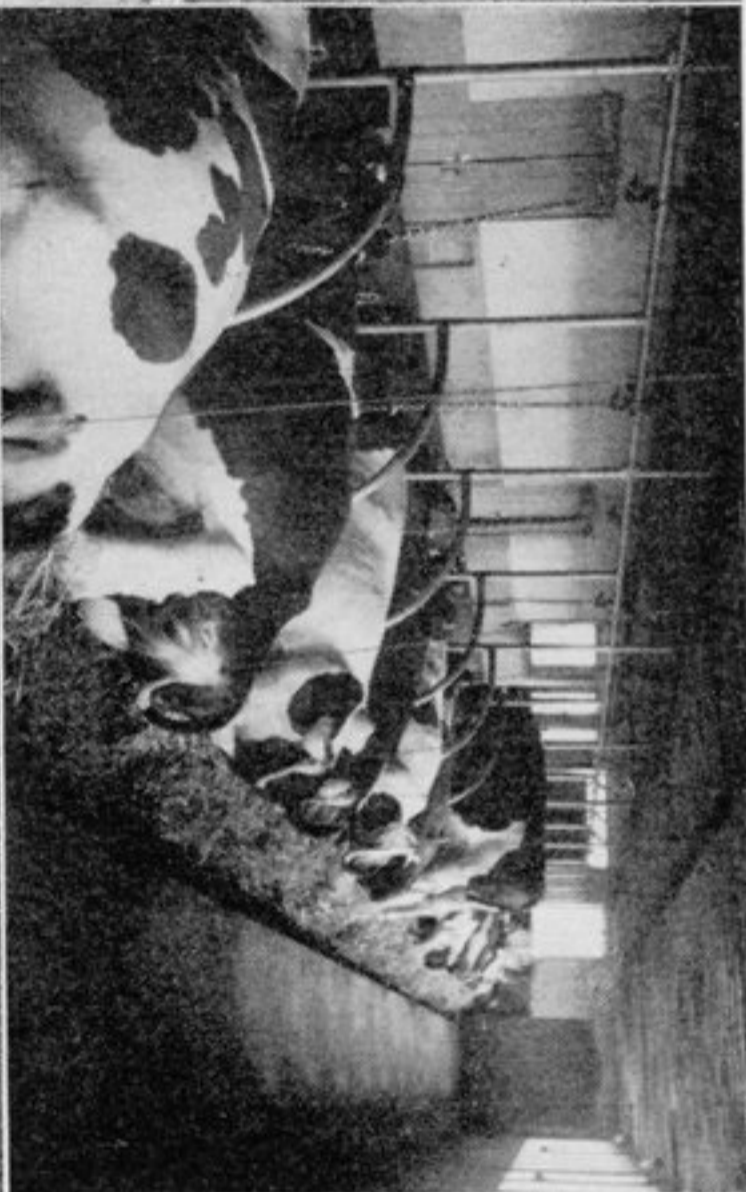
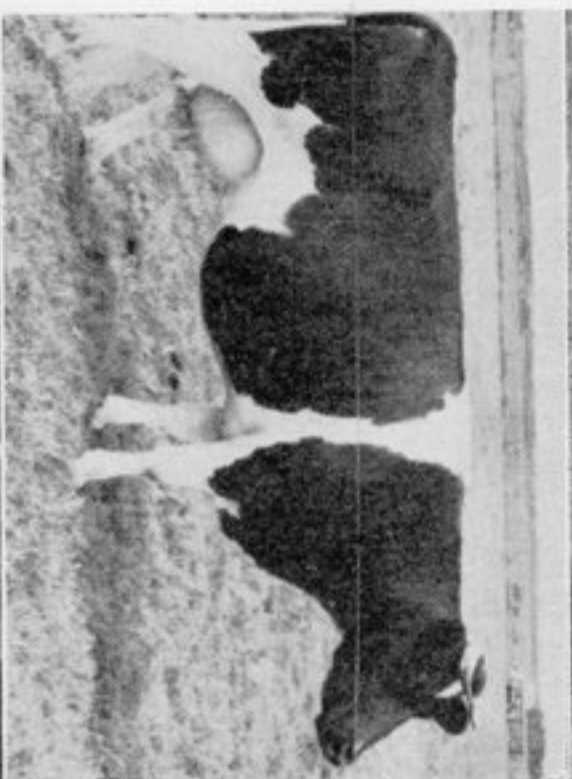
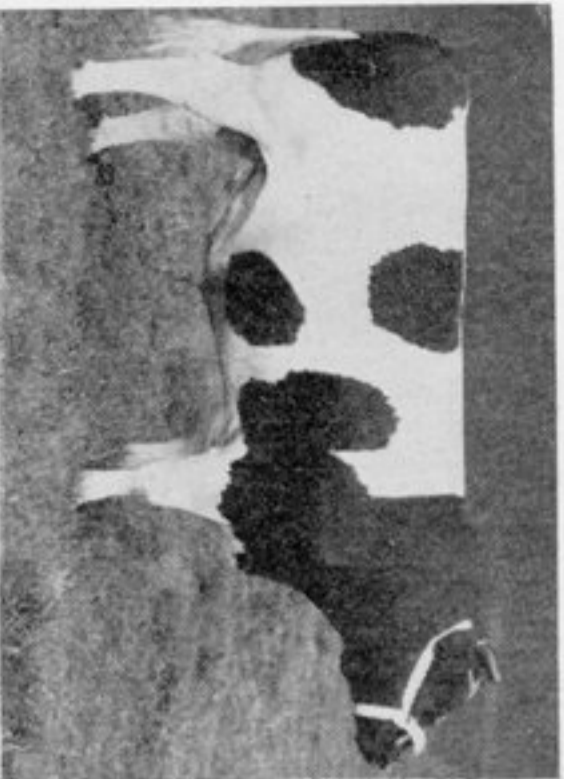
Iedere fabriek was aangewezen op zichzelf bij de verwerking van de melk. Er was geen sprake van enige regeling bij de productie. Diverse crisismaatregelen, zoals de kalverteeltbeperking, maakten dat de hoeveelheid overtollige melk al groter werd. Niemand durfde meer geld te investeren voor de bereiding van producten die weinig of niets meer opbrachten.

Zo was – in het kort geschetst – de ontwikkeling van de zuivelindustrie in Drenthe tot ongeveer 1935. En iedere ingewijde was overtuigd en er van doordrongen, dat het zo niet langer kon doorgaan, dat er iets moest gebeuren om de Drentse veehouder er bovenop te houden.

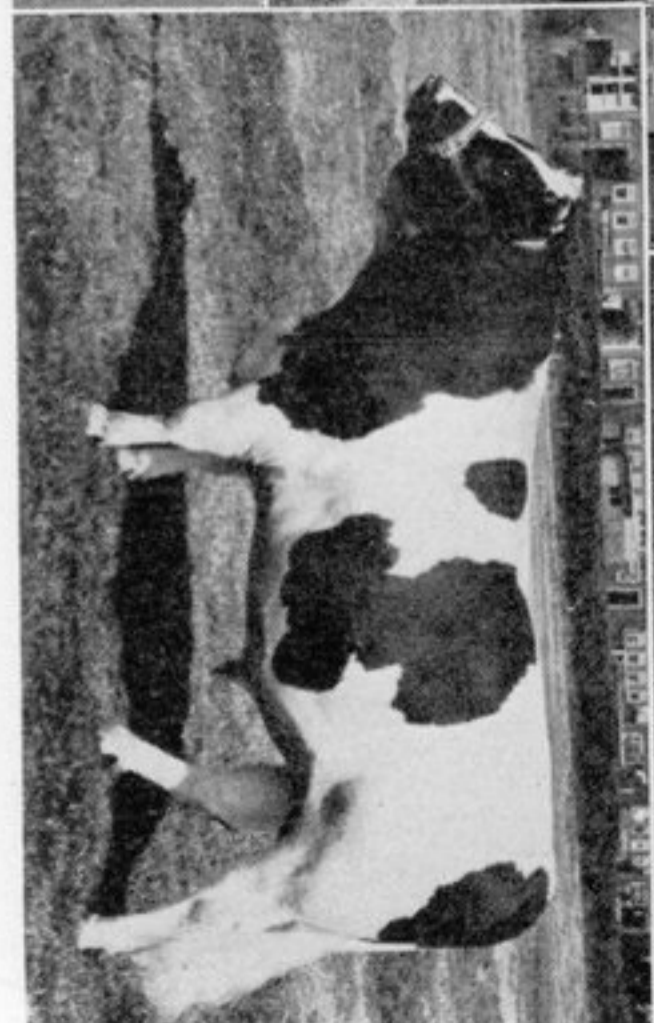
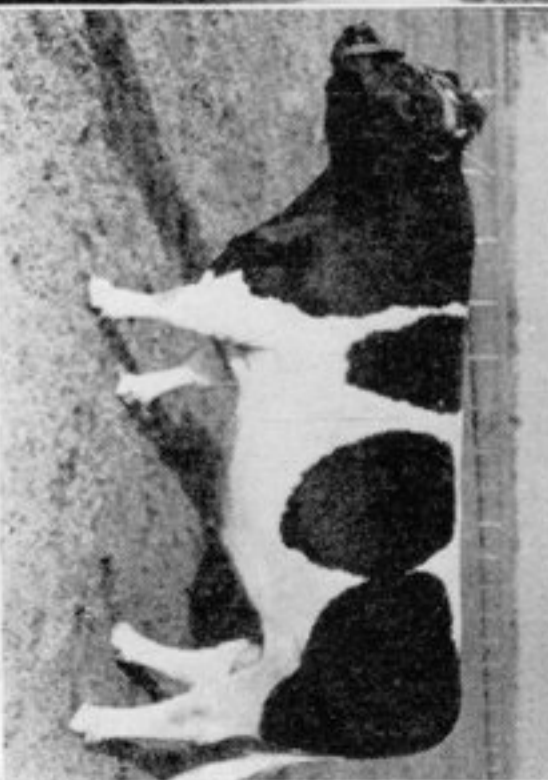


- | | | | | | |
|---|-------|---|------------|---|-----------------------------|
| ● | Boter | □ | Melkpoeder | ▲ | Condens |
| ○ | Kees | ◼ | Spray | △ | afd. Graanmalerij en Handel |

Iedere fabriek was een centrum van de lokale economie. In 1961 zijn er 11 fabrieken geweest, in 1971 zijn er 11 fabrieken geweest.



NIEUW
DRENTHE



Vele zijn de besprekingen geweest, welke de Drentse Zuivelbond heeft gevoerd in de bestuurs-, leden-, kring- en directeuren-vergaderingen over het probleem van de verwerking der overtollige melk. Het gevolg van een en ander was, dat door de Zuivelbond werd ingesteld een commissie ter bestudering van dit vraagstuk. Deze commissie bestond uit de volgende Heren:

B. J. Kooistra, Beilen, <i>voorzitter</i>	R. Mulder, Exlo
J. E. Weide, Assen, <i>secretaris</i>	H. Vrieling, Hoogersmilde
T. Annema, Roden	<i>Adviserende leden:</i>
Tj. W. Boijenga, Assen	Ir W. Bakker, Assen
H. Boverhof, Norg	P. Krediet, Den Haag

De commissie werd op 3 Juli 1937 door de Bondsvoorzitter geïnstalleerd. Zij kreeg tot taak om een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden de ondermelk tot een zo hoog mogelijke waarde te brengen en hierbij dit onderwerp in de ruimste zin te behandelen.

In het aan de Drentse Zuivelbond uitgebrachte rapport, kwam de commissie tot de volgende conclusies:

1. Het stichten van een centrale condensfabriek wordt te bezwaarlijk geacht om de volgende redenen:
 - a. De stichtingskosten zijn te hoog.
 - b. Onder de huidige omstandigheden zal het voor een centrale condensfabriek benodigde kapitaal moeilijk bijeen zijn te krijgen.
 - c. Men zou een fabriek moeten bouwen voor een belangrijk groter kwantum melk dan het volgens een ingestelde enquête door de fabrieken toegezegde kwantum van 12 mill. kilo, terwijl vooral in de winter deze fabriek over te weinig grondstof zou beschikken. Een verplicht stellen van levering durfde men niet aan.
 - d. De moeilijkheden bij de afzet van condens zijn zeer groot, terwijl niet moet worden gerekend op consenten voor uitvoer naar Engeland.
2. De commissie is evenwel toch van mening, dat de ondermelk beter tot waarde kan worden gebracht dan tot heden het geval is geweest. Hiervoor zullen de bestaande verwerkingsmogelijkheden in Drenthe beter moeten worden benut. De overtollige melk zal moeten worden verwerkt in die bedrijven, welke hiertoe in staat zijn.

3. Zij adviseert het transport der melk coöperatief door de fabrieken zelf te doen plaatsvinden.

Hiervoor zal het best een vereniging kunnen worden opgericht.

Deze vereniging zal zelf tanks moeten aanschaffen, terwijl voor het transport overeenkomsten zullen kunnen worden afgesloten met bestaande expediteurs, die dit meer economisch kunnen verzorgen dan de vereniging. Immers het transport is seizoenwerk, terwijl men bij eigen exploitatie grote uitgaven zal hebben voor de te bouwen garages, de te benoemen chauffeurs, onderhoud enz. De commissie beschouwt de vereniging als een schakel tussen de fabrieken, welke melk over hebben en de fabrieken, welke deze zullen moeten verwerken. De levering van de melk zal moeten geschieden op coöperatieve basis, de fabrieken krijgen eenzelfde prijs voor de melk, ongeacht de ligging ten opzichte van de ontvangende fabrieken.

Financiëel bezien was het stichten van een dergelijke vereniging niet moeilijk, terwijl ook het zich aansluiten als lid uit dien hoofde voor de fabrieken geen enkel bezwaar inhield, doch alleen maar voordeel. De fabrieken moesten in een aandelenkapitaal deelnemen met f 125,- per 1 mill. kilo ontvangen melk. Het in één hand verkopen der melk biedt vele voordelen boven het individueel verkopen. Men staat veel sterker ten opzichte van de afnemers. De commissie was zozeer overtuigd van het nut van een dergelijke vereniging, dat zij reeds concept statuten en huishoudelijk reglement voegde bij het rapport aan het Bondsbestuur. In de samenstelling dezer statuten had speciaal de Heer P. Krediet van de F.N.Z. een zeer groot en werkzaam aandeel.

Het Bondsbestuur nam dit rapport ongewijzigd over en besloot het in de zes Kringvergaderingen met de fabrieksbesturen te behandelen. De voorzitter der commissie, de Heer B. J. Kooistra, lichtte het vraagstuk uitvoerig toe. Over het algemeen gingen de besturen in principe met de inhoud van het rapport accoord.

Op 12 Januari 1938 riep het bestuur van de Drentse Zuivelbond zijn leden in vergadering bijeen, om de oprichting van een vereniging, zoals in het rapport was geadviseerd te bespreken. De 18 aanwezige fabrieken besloten in deze vergadering in principe tot oprichting van de voorgestelde vereniging, welke de naam zou krijgen „Drentse Onder Melk Organisatie DOMO”. In de concept-statuten werden twee belangrijke wijzigingen aangebracht. Geschrapd werd het artikel dat alleen Bondsfabrieken lid konden zijn. (Van de 56 Drentse fabrieken waren toen 37 lid van de Bond). In de tweede plaats werd een verplichte melklevering

geschapt, zolang de DOMO geen eigen fabriek had. Uitdrukkelijk werd in de statuten vastgelegd, dat, mocht t.z.t. worden besloten een eigen fabriek te stichten, de leden dan vrij, zonder enige verplichting, zouden kunnen uittreden.

Op 5 Maart 1938 volgde de definitieve oprichting door het verlijden van de acte van oprichting door Notaris Venema te Assen in een hiervoor belegde vergadering van fabrieken. Deze oprichtingsacte werd getekend door 15 fabrieken, t.w. die te Beilen – Buinen – Eext – Eexterveen – Gieten – Grollo – Hooghalen – Norg – Odoorn – Roden – Rogat – Rolde – Smilde – Vries en Zuidlaren. Van deze oprichters is het bedrijf te Eexterveen verdwenen door opheffing in de periode 1940–1945. In het eerste jaar traden nog als leden toe de fabrieken te Anlo – Bunne – Exlo – Gasselternijveensemond – Glimmen (Gr.) – Havelte, – zodat het eerste boekjaar werd afgesloten met 21 leden.

Tot bestuursleden werden verkozen de Heren:

B. J. Kooistra Beilen, *voorzitter*

R. v. d. Wetering Rogat.

A. Ybema, Eext, *secretaris-penningmeester*

Adviserende bestuursleden:

J. Beijering Hzn. Grollo

Ir W. Bakker, Assen

A. G. Döbken, Buinen

Tj. W. Boijenga, Assen

De DOMO was opgericht en kon dus op 6 Maart 1938 met haar werkzaamheden beginnen.

Zo werd op 6 Maart 1938 de eerste melk aan de DOMO afgeleverd. Voor het vervoer van de melk werden aangeschaft: 10 tanks à 1000 liter, 5 tanks à 1500 liter en 2 tanks à 2000 liter, alle van roestvrij staal. Het vervoer zelf werd uitbesteed aan de Gebrs. Woltman te Gieten. Er waren aanvankelijk vrij veel moeilijkheden met de tanks. Vooral als de tank gedeeltelijk was gevuld had deze veel te lijden en kwamen „lekken” veelvuldig voor. Veel leergeld moest worden betaald, vele kinderziekten moesten worden overwonnen. Het is evenwel steeds gelukt alle melk tijdig te vervoeren en op de plaatsen van bestemming te krijgen.

Gedurende het eerste boekjaar werd door de leden aan de DOMO geleverd 6.255.678 liter ondermelk, welke alle werd doorverkocht aan de coöperatieve fabriek voor Melkproducten te Roden.

De eerste door de Heer Ybema opgemaakte Balans en Exploitatie-rekening van de DOMO zagen er als volgt uit:

Balans per 31 December 1938

Inventaris	f	6.930,57	Aandelenkapitaal	f	10.875,—
Boerenleenbank	-	3.991,02	Onkosten	-	208,12
Melkrekening	-	1.484,31	Vervoer	-	304,20
Omslag	-	120,27	Melkrekening	-	1.161,60
Kassa	-	684,98	Reservefonds	-	662,23
		f 13.211,15			f 13.211,15

Exploitatierekening 6 Maart – 31 December 1938

Melkrekening	f	31.473,47	Melkrekening	f	40.324,77
Vervoer	-	6.430,28	Omslag	-	120,27
Onkosten	-	1.079,06			
Reservefonds	-	662,23			
Afschr. Inventaris	-	800,—			
		f 40.445,04			f 40.445,04

Voor de melk werd gemiddeld ontvangen \pm 0,65 cent per liter en doorbetaald aan de fabrieken \pm 0,50 cent per liter.

Al zeer spoedig na de oprichting van de DOMO kwam er een grote

verandering in het werk dezer jonge vereniging. Mei 1940 kwam de oorlog ook over ons land met alle gevolgen, welke aan deze toestand vastzaten. De import van krachtvoer stond stil. Door gebrek aan kunstmest daalde vooral in de zandstreken de productie van eigen veevoer met sprongen. Het gevolg was, dat de melkproductie zienderogen daalde. De grote overschotten aan melk van voor de oorlog veranderden in een steeds groter wordend tekort. Van een vrije verkoop der melk en de hieruit bereide producten, was spoedig geen sprake meer. De werkzaamheden van de DOMO, het voor de leden verkopen en vervoeren van de overtollige ondermelk, moest in 1941 dan ook worden gestaakt.

De Nederlandse Zuivel Centrale (het latere Bedrijfschap voor Zuivel) kreeg de volledige beschikking over alle melk- en zuivelproducten. Zij legde aan de fabrieken verplichtingen op omtrent productie en afzet. De leverende fabriek werd voorgeschreven wat en aan welke fabriek moest worden geleverd. Voor de DOMO, doch ook voor de fabrieken en niet in de laatste plaats voor de N.Z.C. zelf, was het van het grootste belang, dat in de nieuwe toestand voor zover het Drenthe betrof het gehele DOMO-apparaat voor het vervoer kon worden ingeschakeld. En dit liep zo goed, dat spoedig ook de afrekening van de melk, zowel met de leverende als met de ontvangende fabrieken, aan de DOMO werd opgedragen. Hier bleek al zeer spoedig het grote voordeel, dat de gehele verzorging van de afvoer van de voor industriële doeleinden beschikbare melk in één hand kwam te liggen. Ook dit werk werd aan de DOMO opgedragen.

De situatie in Drenthe was hierdoor nu zo geworden, dat de DOMO, naast het vervoer en de afrekening van de beschikbare melk, tevens de gehele productie-regeling had te verzorgen. Al dit werk geschiedde in opdracht van de Provinciale Voedselcommissaris of de Ned. Zuivel-Centrale. De DOMO genoot van deze instanties zowel als van het Rijksbureau Voedselvoorziening in Oorlogstijd, Afd. Vervoer het volle vertrouwen. Bij de vele en velerlei moeilijkheden, welke bij de uitvoering van de opdracht aan de DOMO waren te overwinnen, werd van genoemde instanties dan ook alle medewerking ondervonden.

De in deze jaren via de DOMO vervoerde hoeveelheden melk bedroegen:

1941	24.503.508 kg	1944	28.951.743 kg
1942	39.283.465 kg	1945	18.045.918 kg
1943	31.318.935 kg	1946	35.573.753 kg

Het grote nut van het DOMO-apparaat voor de voedselvoorziening in

verandering in het werk dezer jonge vereniging. Mei 1940 kwam de oorlog ook over ons land met alle gevolgen, welke aan deze toestand vastzaten. De import van krachtvoer stond stil. Door gebrek aan kunstmest daalde vooral in de zandstreken de productie van eigen veevoer met sprongen. Het gevolg was, dat de melkproductie zienderogen daalde. De grote overschotten aan melk van voor de oorlog veranderden in een steeds groter wordend tekort. Van een vrije verkoop der melk en de hieruit bereide producten, was spoedig geen sprake meer. De werkzaamheden van de DOMO, het voor de leden verkopen en vervoeren van de overtollige ondermelk, moest in 1941 dan ook worden gestaakt.

De Nederlandse Zuivel Centrale (het latere Bedrijfschap voor Zuivel) kreeg de volledige beschikking over alle melk- en zuivelproducten. Zij legde aan de fabrieken verplichtingen op omtrent productie en afzet. De leverende fabriek werd voorgeschreven wat en aan welke fabriek moest worden geleverd. Voor de DOMO, doch ook voor de fabrieken en niet in de laatste plaats voor de N.Z.C. zelf, was het van het grootste belang, dat in de nieuwe toestand voor zover het Drenthe betrof het gehele DOMO-apparaat voor het vervoer kon worden ingeschakeld. En dit liep zo goed, dat spoedig ook de afrekening van de melk, zowel met de leverende als met de ontvangende fabrieken, aan de DOMO werd opgedragen. Hier bleek al zeer spoedig het grote voordeel, dat de gehele verzorging van de afvoer van de voor industriële doeleinden beschikbare melk in één hand kwam te liggen. Ook dit werk werd aan de DOMO opgedragen.

De situatie in Drenthe was hierdoor nu zo geworden, dat de DOMO, naast het vervoer en de afrekening van de beschikbare melk, tevens de gehele productie-regeling had te verzorgen. Al dit werk geschiedde in opdracht van de Provinciale Voedselcommissaris of de Ned. Zuivel-Centrale. De DOMO genoot van deze instanties zowel als van het Rijksbureau Voedselvoorziening in Oorlogstijd, Afd. Vervoer het volle vertrouwen. Bij de vele en velerlei moeilijkheden, welke bij de uitvoering van de opdracht aan de DOMO waren te overwinnen, werd van genoemde instanties dan ook alle medewerking ondervonden.

De in deze jaren via de DOMO vervoerde hoeveelheden melk bedroegen:

1941	24.503.508 kg	1944	28.951.743 kg
1942	39.283.465 kg	1945	18.045.918 kg
1943	31.318.935 kg	1946	35.573.753 kg

Het grote nut van het DOMO-apparaat voor de voedselvoorziening in

oorlogstijd, bleek nog meer in de roerige tijd September 1944–Juni 1945, de bevrijdingsperiode. Het contact tussen Oost en West was door de oorlogshandelingen verbroken. De provinciale Hoofden van het B.Z. kregen nu de regeling van productie en afzet namens Den Haag te verzorgen. Het Drentse B.Z. schakelde de DOMO in, niet alleen voor de consumptiemelk, doch ook voor de boter en de kaas. Ook deze werkzaamheden werden tot volle tevredenheid van de Nederlandse autoriteiten vervuld. In deze maanden werden via de DOMO afgerekend 18.045.918 kg consumptiemelk, 708.683 kg boter en 345.203 kg kaas ter waarde van bijna 3 mill. gulden. Voor de bemoeiingen kreeg de DOMO een vergoeding per 100 kg vervoerde melk, terwijl verder de kosten, als lonen, kantoorhuur, telefoon etc. werden vergoed. Wat dit verder betekende voor de DOMO is o.a. te zien uit de exploitatierekening over 1945, welke er als volgt uitzag:

<i>Exploitatierekening 1945</i>					
Onkosten	f	6.588,76	Tankhuur	f	10.174,55
Tankschoonm.kosten	-	1.115,84	Bemidd. vergoeding	-	15.339,43
Saldo melkrekening	-	377,81			
Exploitatie saldo	-	17.431,57			
		f			f
		25.513,98			25.513,98

Het DOMO-bestuur was zich er volkomen van bewust, dat er na de oorlog, zodra er weer meer normalere tijden zouden aanbreken, iets moest gebeuren. Juli 1944, nog te midden van het oorlogsgeweld, werd door de DOMO een studie-commissie ingesteld om de te volgen richtlijnen uit te stippelen. Oorlogsomstandigheden waren oorzaak, dat de commissie tijdelijk, althans in het openbaar, haar werkzaamheden moest laten rusten.

Heeft alzo de DOMO gedurende genoemde oorlogsjaren toch heel nuttig werk gedaan, het eigenlijke doel kon in deze tijd niet worden nagestreefd. Dat zou pas na de oorlog weer aan de orde kunnen komen. Toen kon weer met moed en voortvarendheid aan het bereiken van dit eigenlijke doel worden gewerkt.

De oorlog was voorbij. Nederland was weer vrij en kon met de wederopbouw beginnen. Voor de Drentse zuivelindustrie brak er een belangrijke periode aan. Verwacht kon immers worden, dat deze industrie langzaam aan weer op eigen benen zou moeten staan. Om dit zonder ongelukken en met succes zover te krijgen, zou er heel wat moeten gebeuren, daarvan was ieder wel overtuigd.

De in 1944 ingestelde studie-commissie ging na de bevrijding met bekwame spoed aan het werk, met het gevolg, dat zij Maart 1946 haar belangrijk rapport aan het DOMO-bestuur kon uitbrengen. De Drentse zuivel stond op een kruispunt van wegen. Voor het nageslacht zou het van grote invloed zijn, welke weg zou worden ingeslagen. De commissie heeft de drie verschillende wegen, welke gevolgd konden worden, terdege nagegaan en heeft na rijp beraad positief de te volgen weg in haar rapport aangegeven. Dit rapport vormde de eerste belangrijke stap naar het centrale melkproductenbedrijf in Drenthe, reden waarom we het in zijn geheel hier laten volgen.

RAPPORT: DOMO-STUDIECOMMISSIE 1944–1946

Assen, 30 Maart 1946

Aan het Bestuur van de DOMO,
p/a de heer A. Ybema te Eext.

Geacht Bestuur,

Juli 1944 werd door Uw bestuur ingesteld een studie-commissie, welke als volgt was samengesteld:

J. Homan, Assen, <i>voorzitter</i>	W. Buiten, Eext
Tj. W. Boijenga, Assen, <i>secretaris</i>	H. Dekker, Nijeveen
Ir H. J. ter Veer, Assen	J. Klaversma, Rogat
Ir W. Bakker, Assen	J. Schans, Sleen
R. Boerma, Vries	

Uw bestuur legde de commissie de volgende vragen ter bestudering voor:

a Zal men in Drenthe, wanneer straks een meer normale tijd is teruggekeerd, overgaan tot stichting van een gezamenlijke melkproductenfabriek?

- b Of wordt het beter geoordeeld, dat iedere Drentse fabriek de overtollige ondermelk in eigen bedrijf verwerkt en zich daartoe inricht.
- c Of zullen de Drentse fabrieken, welke ondermelk beschikbaar hebben, deze aan derden ter verwerking verkopen.

De commissieleden hebben allen hun benoeming aanvaard, evenals de commissie in haar geheel, de haar opgedragen taak.

De commissie begon op 29 Juli 1944 met de voorbereidende werkzaamheden. Er werd een werkcommissie benoemd, bestaande uit de heren J. Homan, voorzitter, Tj. W. Boijenga, secretaris en H. J. ter Veer. Waar de toekomstige veevoederpositie voor het in studie genomen vraagstuk van groot belang zal zijn en het min of meer grote gebruik van mengvoeders verder grote invloed zal hebben, besloot de commissie in deze tevoren het advies in te winnen van Dr Grashuis, directeur van de door het Centraal Bureau gestichte proefboerderij „De Schothorst”. Toen in September 1944 ons land strijdgebied werd, kon van een bezoek aan „De Schothorst” niets komen. Het behoeft geen verdere uitleg, dat door de ernstige toestand de commissie haar arbeid moest opschorten. In April 1945 kwam de lang gehoopte bevrijding van ons land. De toestand bleef echter nog zeer verward en op de vraag, hoe de veehouderij zich in de toekomst zou ontwikkelen, kon bij benadering geen antwoord worden gegeven. Dit was voor de commissie reden om nog niet direct weer haar afgebroken studie op te vatten. Na enkele maanden begon de melkproductie echter toe te nemen en kon verwacht worden, dat deze stijging door zou gaan. Hierdoor werd het vraagstuk weer meer urgent en besloot de commissie op korte termijn haar rapport in te dienen. In verband met de gewijzigde omstandigheden was de commissie ook genoodzaakt de door U aan haar gestelde vragen enigszins te wijzigen en werden deze als volgt geformuleerd:

- 1 Zal in de toekomst de ondermelk voldoende tot waarde kunnen worden gebracht in het boerenbedrijf, of zal deze geheel of gedeeltelijk tot zuivelproducten moeten worden verwerkt?
- 2 Indien fabriekmatige verwerking van de melk nodig zal zijn, zal dit dan dienen te geschieden:
 - a door verkoop aan bestaande productenfabrieken;
 - b door verwerking in iedere fabriek afzonderlijk;
 - c door verwerking in een te stichten centraal melkproductenbedrijf.

Alvorens haar oordeel over deze vragen vast te leggen, achtte de commissie het gewenst deze vragen te behandelen met de besturen der Drentse fabrieken, om zodoende bij haar oordeel ook rekening te kunnen

houden met de mening hieromtrent van de practijk. Bovendien acht de commissie het ten zeerste gewenst, dat de Drentse boer in dit voor de veehouderij zo belangrijke vraagstuk van meet af aan wordt gekend en met dit plan kan meegroeien. Hiervoor werden in de volgende 10 plaatsen vergaderingen belegd met de besturen der fabrieken:

25 Januari 1946:

Assen: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Borger, Grolloo en Rolde met 22 personen. Niet aanwezig waren de fabrieken Assen, Buinen en Smilde.

Peize: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Bunne, Norg, Peize, Roden en Vries met 27 personen. Niet aanwezig was de fabriek Eelde.

29 Januari 1946:

Havelte: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Havelte, Kolderveen, Ruinen, Uffelte en Wapserveen met 23 personen. Niet aanwezig was Nijeveen.

Dieverbrug: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Diever, Dwingeloo, Eemster, Hoogersmilde en Wapse met 31 personen.

31 Januari 1946:

De Wijk: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Haalweide, Koekange, Rogat, Ruinerwold en Zuidwolde met 34 personen.

Beilen: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Beilen, Hoogeveen en Westerbork met 14 personen. Niet aanwezig was Hooghalen.

5 Februari 1946:

Emmen: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Emmen, Exloo, Noord-Barge, Odoorn en Weerdinge met 20 personen.

Gieten: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Anloo, Eext, Gass.-Nijv.Mond, Gieten en Zuidlaren met 30 personen. Niet aanwezig was Gieterveen.

8 Februari 1946:

Coevorden: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Coevorden, Dalerveen en Oud-Schoonebeek met 16 personen. Niet aanwezig waren Dalen en Nieuw-Schoonebeek.

Oosterhesselen: Vertegenwoordigd waren de fabrieken Gees, Oosterhesselen, Sleen, Wachtum en Zweeloo met 35 personen.

Van de 53 Drentse fabrieken waren dus vertegenwoordigd 44 fabrieken met totaal 252 personen.

De commissie geeft, rekening houdende met het in bovengenoemde vergaderingen besprokene, het volgende te kennen:

- 1 Zal in de toekomst de ondermelk voldoende tot waarde kunnen worden gebracht in het boerenbedrijf of zal deze geheel of gedeeltelijk tot zuivelproducten moeten worden verwerkt ?

Voor de oorlog werd in Drenthe een deel van de ondermelk naar de boerderij teruggezonden om als veevoeder te dienen. Het percentage (gerekend van de volle melk), dat teruggeleverd werd, was bij de diverse fabrieken zeer verschillend. Vooral in het Zuidoosten der provincie was dit percentage groot. Meerdere veehouders wensten alle ondermelk terug. Dit waren wel vooral de varkenshouders en speciaal de varkensfokkers. In andere streken, waar minder varkens werden gehouden lieten de veehouders een meer of minder groot deel der hun toekomstige ondermelk aan de fabriek, waar deze dan tot kaas of melkpoeder werd verwerkt, of gezamenlijk met de beschikbare ondermelk van andere bedrijven werd verkocht aan de melkproductenfabriek te Roden. Voor dit gezamenlijk verkopen werd de DOMO in het leven geroepen. Door het steeds groter gebruik van mengvoerders, waarvoor door Dr Grashuis een geregelde propaganda werd gemaakt, kwam steeds meer ondermelk vrij voor verwerking tot zuivelproducten. De commissie is van mening, dat een gedeelte der ondermelk op de boerderij niet kan worden gemist. Echter werd vroeger in vele gevallen *teveel* ondermelk gevoederd. Niet alleen was dit oneconomisch voor de boer, doch zelfs schadelijk voor het vee. Verder is het een feit, dat een gedeelte der ondermelk zal kunnen worden vervangen door mengvoerders. De commissie is dan ook van mening, dat er ondermelk beschikbaar zal komen voor fabriekmatige verwerking tot zuivelproducten. Hoe groot deze hoeveelheid zal zijn, is niet bij benadering te schatten. Dit zal afhangen van de invoer van veevoeder, een al of niet lonende varkenshouderij, de kunstmestpositie, de prijsverhouding van mengvoeder en zuivelproducten. Deze en misschien andere factoren, welke afhankelijk zijn van internationale verhoudingen, zullen van beslissende invloed zijn op de melkproductie en de behoefte aan ondermelk op de boerderij. Ook het arbeidsvraagstuk speelt hierbij een grote rol.

Ondanks al deze onzekere factoren is de commissie van oordeel, dat er ondermelk beschikbaar zal komen, welke niet voor 100% op de boerderij rendabel zal kunnen worden gemaakt.

- 2 Indien fabriekmatige verwerking van de melk nodig zal zijn, zal dat dan dienen te geschieden:

- a door verkoop aan bestaande productenfabrieken;
- b door verwerking in iedere fabriek afzonderlijk ;
- c door verwerking in een te stichten centraal melkproductenbedrijf.

Wanneer wij de vraag stellen, welke producten in de toekomst geproduceerd zullen moeten worden, dan is het moeilijk hierop een concreet antwoord te geven. Verschillende deskundigen zijn van oordeel, dat de afzetmogelijkheden van onze boter in de toekomst niet gunstig lijken. Op de binnenlandse markt zal er weer de concurrentie zijn van de margarine. De kostprijs van de boter ligt belangrijk boven die van de margarine. Het is twijfelachtig of het grote publiek de hogere voedingswaarde van de boter zodanig zal waarderen, dat het bereid is ook een hogere prijs te betalen. Een groot deel van de boter zou dan weer moeten worden geëxporteerd. Wanneer we zien tegen welke prijzen de op de wereldmarkt tegen ons concurrerende landen t.w. Denemarken, Nieuw-Zeeland e.a. thans contracten afsluiten, dan is het niet te verwachten, dat wij in de naaste toekomst een boterexport zullen krijgen tegen lonende prijs. Algemeen is dan ook de verwachting, dat het melkvet zal moeten worden verwerkt tot vette producten van eerste kwaliteit, producten, welke andere landen ons moeilijk of in het geheel niet kunnen namaken. Verder zal er rekening mee moeten worden gehouden, dat er nieuwe producten en procédé's kunnen komen, want de vooruitgang van de techniek heeft in deze oorlogsjaren zeker niet stilgestaan. Dit bedenkende, spreekt de commissie onder 2 met opzet van de verwerking van melk en niet van ondermelk, zoals in de van U ontvangen opdracht staat vermeld.

Keren we thans terug naar vraag 2.

a Verkoop aan bestaande productenfabrieken.

Voor de oorlog werd de ondermelk, welke niet als veevoeder werd afgenomen en dus ter verwerking tot zuivelproducten werd beschikbaar gesteld, verkocht aan de melkproductenfabriek te Roden. Men was hier geheel afhankelijk van één fabriek, welke, hetgeen ook zeer logisch en begrijpelijk is, als coöperatie hierbij geen enkel risico wenste te nemen. In de te betalen prijs werd gecalculeerd elk evt. risico. Concurrentie was niet te vrezen. Ook andere productenfabrieken wensten wel eens melk te betrekken, echter alleen in de periode, waarin ze zelf weinig melk hadden. In deze periode hadden echter ook onze fabrieken geen melk beschikbaar. Gezegd moet worden, dat Roden, ook als ze zelf voldoende melk had, toch alle overtollige ondermelk altijd afnam. Als een nadeel werd beschouwd, dat de fabrieken geen enkele zeggenschap

hadden over de verwerking, prijszetting, e.d. en dat evt. latere winsten niet ten goede kwamen aan de leveranciers der ondermelk. Hoewel er thans enkele fabrieken zijn bijgekomen, welke zijn ingericht tot het maken van meer producten (in Drenthe noemen we Hoogeveen) bleek in de gehouden vergaderingen duidelijk, dat de bedrijven de afhankelijkheid van een of meer fabrieken niet weer terugwensen, maar de voorkeur geven aan coöperatieve verwerking. De commissie is dan ook van mening, dat de oplossing niet in de eerste plaats moet worden gezocht in het verkopen der melk aan een of meer bestaande melkproductenfabrieken.

b door verwerking in iedere fabriek afzonderlijk.

Laten wij de melkproductenfabrieken Hoogeveen en Roden buiten beschouwing, dan is een aantal fabrieken in staat de beschikbare melk, welke de boer niet terugneemt als veevoeder, in eigen fabriek te verwerken tot kaas en/of hatmakerpoeder, n.l. 21 fabrieken hebben een kaas- en 8 fabrieken een hatmakerpoederinstallatie. De overblijvende 26 fabrieken kunnen alleen boter maken. Behalve de voor directe consumptie bestemde melk, moet de overtollige ondermelk dus elders worden verwerkt. Zouden deze fabrieken zelf deze melk willen verwerken, dan zijn hiervoor volgens de mening der commissie, de enige mogelijkheden: kaas en hatmakermelkpoeder. Indien de oplossing van het onderhavige vraagstuk in deze richting zou worden gezocht, dan zouden al deze boterfabrieken een installatie moeten aanschaffen met het nodige personeel. Van de bestaande kaasfabrieken hebben enkele een te kleine capaciteit, zodat ook deze moeten bouwen en uitbreiden. De totale bouwkosten voor de gezamenlijke fabrieken in geheel Drenthe zouden op deze wijze wel zeer hoog worden. Hierbij zou men dan ook niet meer hebben dan de genoemde mogelijkheden kaas en hatmakerpoeder. (Voor de overige producten condens en spraypoeder moet een fabriek over een groot kwantum melk de beschikking hebben. Dit is voor onze meeste fabrieken dan ook niet bereikbaar).

Hoe staat het nu met deze beide producten?

Kaas: In Drenthe wordt vrijwel uitsluitend kaas gemaakt uit gepasteuriseerde melk. De melk wordt eens per dag opgehaald (uitgezonderd enkele fabrieken, welke 's zomers ook wel tweemaal de melk ophalen), waardoor de kwaliteit niet van die aard is, dat met succes het gehele jaar door alle kaasfabrieken een goede kwaliteit kaas uit rauwe melk zou kunnen worden gemaakt. De deskundigen zijn van mening, dat op de wereldmarkt onze kans ligt in de export van onze

prima vette kaas uit rauwe melk. Om dit prima product te kunnen produceren, zal de melk tweemaal per dag moeten worden ontvangen en de kwaliteit zo hoog mogelijk moeten worden opgevoerd. Maar ook in dit geval heeft men alles op één kaart gezet. Er is slechts één mogelijkheid. Wordt, zoals dit in het verleden meermalen het geval was, bijv. de condensproductie gunstig, dan kan hiervan niet geprofiteerd worden. Hatmakermelkpoeder: Deze poeder werd gebruikt in de mengvoeders, terwijl ook de chocoladefabrieken geregelde afnemers waren. Wegens de minder goede oplosbaarheid (in tegenstelling met de zgn. spraypoeder) kan de hatmaker niet als grondstof voor consumptiemelk worden gebruikt. Thans wordt aan de fabrieken melkpoeder verstrekt, welke afkomstig is uit Amerika en welke gebruikt wordt voor de bereiding van ondermelk voor veevoeder. Het resultaat is zeer goed. Deze poeder, waarvan de kwaliteit ligt tussen hatmaker- en spraypoeder, lost bijna volledig op. Gezien de kwaliteit van deze poeder kunnen wij aannemen, dat onze hatmaker geen grote kans zal krijgen. Er blijven voor de boterfabrieken dus weinig mogelijkheden over om de beschikbare melk zelf tot producten te verwerken.

Op grond van het bovenstaande lijkt het de commissie niet gewenst, dat deze fabrieken zich hiervoor gaan inrichten.

c het stichten van een centraal melkproductenbedrijf.

Gezien bovenstaande argumenten ziet de commissie slechts de enig goede oplossing in het stichten van een centraal bedrijf. De bezwaren van een dergelijk bedrijf, zijn het grotere transport der melk, waardoor dit duurder wordt. Verder moet door het lang onderweg zijn van de melk, aan de kwaliteit der melk extra zorg worden besteed. Naar de mening van de commissie moet voor het stichten van een centraal bedrijf ten minste 25 mill. kg melk per jaar beschikbaar zijn. Van deze melk moet ook in de maanden van geringe productie een hoeveelheid worden geleverd.

De voordelen van een centraal bedrijf, t.w.:

- a een centraal bedrijf kan zich inrichten voor het vervaardigen van diverse producten. Zodra er een product met voordeel gemaakt kan worden, kunnen alle fabrieken hiervan via het centraal bedrijf mee profiteren;
- b ook de fabrieken die thans kaas of melkpoeder kunnen maken, zullen een gedeelte van hun melk kunnen leveren, wanneer de verwerkingsmogelijkheid in eigen bedrijf, of de prijsverhoudingen der bereide producten dit wenselijk maken;

- c* de gezamenlijke bouwkosten zullen bij stichting van één bedrijf veel geringer zijn, dan wanneer bijna alle fabrieken zonder verwerkingsmogelijkheid of met onvoldoende capaciteit zich moeten inrichten;
- d* de verwerkingskosten per eenheid zullen bij gezamenlijke verwerking der melk lager zijn;

overtreffen, naar het oordeel der commissie, verre de bezwaren.

Verschillende kaasfabrieken in Drenthe zullen trachten om kaas uit rauwe melk te produceren. Vooral de maanden met de grootste melkproductie lenen zich hiervoor het beste. Terwijl de boterfabrieken de meeste melk in deze periode beschikbaar zullen hebben, ziet de commissie de mogelijkheid, dat juist de kaasfabrieken in de wintermaanden melk voor het centrale bedrijf kunnen leveren.

Concluderende komt de commissie tot de volgende slotsom:

- a* Verwacht kan worden, dat in de toekomst niet alle ondermelk voor 100% rendabel kan worden gemaakt op de boerderij. Er zal een deel beschikbaar komen voor verwerking tot zuivelproducten. De mening van de practijk omtrent de mate, waarin dit het geval zal zijn, liep nogal uiteen, hetgeen met het oog op de bijzondere tijdsomstandigheden, niet te verwonderen valt.
- b* Het is economisch niet verantwoord, dat iedere fabriek zich hiervoor inricht. Bovendien zijn de mogelijkheden hierbij te gering. Men zal zich hoogstens voor één of twee producten, en dan alleen voor kaas en/of hatmakerpoeder, kunnen inrichten.
- c* Verkoop aan bestaande melkproductenfabrieken komt de commissie, gezien de ervaringen, niet de meest gewenste oplossing voor. Zij kan hoogstens gelden als een tijdelijke maatregel, zolang er geen andere mogelijkheden zijn.
- d* De commissie ziet de oplossing in het stichten van een centraal melkproductenbedrijf, welke mening ook in de gehouden vergaderingen met de fabrieksbesturen, vrijwel unaniem onderschreven werd.
- e* Het stichten van een centraal melkproductenbedrijf komt de commissie des te meer gewenst voor met het oog op de verwerking van het melkvet tot andere vette producten dan boter en kaas.
- f* Een centraal bedrijf kan echter alleen worden gesticht, als de gezamenlijke Drentse fabrieken bereid zijn een minimum hoeveelheid melk van 25 mill. kg per jaar toe te zeggen, waarvan ook een deel moet kunnen worden opgevraagd in de maanden der laagste melkproductie.

De commissie is er zich van bewust, dat zij, bij het vormen van een oordeel of conclusie, niet steeds met concrete gegevens kan werken. Er

zijn nog te veel onzekere factoren om thans met een volledig omljnd en concreet schema te komen. Er kunnen nog mogelijkheden zijn of komen, waarvan we thans nog geen enkel vermoeden hebben. Ook dan echter zullen deze waarschijnlijk het best in een centraal melkproductenbedrijf kunnen worden geëxploiteerd.

De commissie heeft het gevoel, dat de besturen van de Drentse fabrieken in het algemeen met de gedachten, neergelegd in dit rapport, meegaan. De commissie heeft bij haar bespreking in de gehouden vergaderingen verder de indruk gekregen, dat een regelmatige voorlichting op dit terrein ten zeerste op prijs wordt gesteld. Met het oog hierop stelt de commissie voor tot publicatie van het rapport over te gaan.

Verder adviseert de commissie U omtrent de verdere plannen nader met de besturen der fabrieken in contact te treden, opdat voorkomen wordt, dat verschillende fabrieken zelf tot belangrijke verbouwingen overgaan. Hoe meer fabrieken hiertoe zouden overgaan, hoe kleiner de kans zal worden te komen tot een centraal melkproductenbedrijf met de vereiste hoeveelheid grondstof.

In de hoop, enigszins te hebben voldaan aan de haar opgelegde taak en opdracht, tekent,

Hoogachtend,

De Commissie:

w.g. J. HOMAN, *voorzitter*
TJ. W. BOIJENGA, *secretaris*
Ir H. J. TER VEER
Ir W. BAKKER
R. BOERMA
W. BUITER
H. DEKKER
J. KLAVERSMA
J. SCHANS

Het DOMO-bestuur nam de conclusies uit dit rapport over en besloot aan de ledenvergadering voor te stellen een tweede, meer technisch georiënteerde commissie te benoemen, welke tot taak kreeg de plannen tot stichting van een bedrijf voor te bereiden en uit te werken.

Rapport en voorstel werden behandeld in de op 1 Juni 1946 gehouden ledenvergadering. De leden stelden zich eenparig achter het rapport

en besloten de volgende heren te vragen zitting te nemen in bedoelde technische commissie.

Ir H. J. ter Veer,	Rijkszuivelconsulent, <i>voorzitter</i>
Tj. W. Boijenga,	Secr. Drentse Zuivelbond, <i>secretaris</i>
H. Dekker,	Voorzitter DOMO
J. A. Geluk,	Secretaris F.N.Z.
S. Hepkema,	Dir. Coöp. Condensfabriek „Friesland”
G. J. Wilms,	Veehouder, Oud-Schoonebeek
J. Homan,	Directeur „Drentex”
Ir H. v. d. Grijp,	Hoofdingenieur F.N.Z.
J. Boelens Kzn.,	Bondsarchitect
A. Ybema,	Secretaris DOMO

Deze commissie kwam enkele malen bijeen, doch heeft het niet tot een uitgewerkt rapport gebracht. Zij kwam tot de conclusie, dat de zeer hoge bouwkosten een bezwaar zouden vormen voor stichting van een geheel nieuw centraal bedrijf. Naar de mening van de commissie zou de beste oplossing, zijn te trachten een bestaande fabriek te kopen en deze geleidelijk aan uit te breiden. Het bestuur was het hiermee eens. Hierbij kwam vooral ook naar voren de belangrijke factor, dat het centrale bedrijf dan de beschikking had over een hoeveelheid boerenmelk, rechtstreeks aan de fabriek, hetgeen bijv. voor een evt. kaasmakerij onmisbaar is.

Na enige besprekingen in de loop van 1947 werd contact gezocht met het bestuur van de coöperatieve zuivelfabriek te Beilen. Deze fabriek is centraal gelegen. Zij verwerkte de melk van \pm 700 veehouders (1939 13 mill. kg) tot boter en hatmakerpoeder.

Toen het bestuur van „Beilen” over de eerste schrik heen was, die het voorstel van de DOMO om deze fabriek te kopen tot gevolg had, werd het plan ernstig door dit bestuur onder ogen gezien. Gemakkelijk was deze opgave niet. Als overal elders waren ook de Beiler boeren gehecht aan en trots op hun fabriek. Zou men die nu verkopen? Dan zou het niet meer hun fabriek zijn, ze zouden er geen zeggenschap meer over hebben. Vele besprekingen heb ik als Bondssecretaris hierover met het bestuur gehad. Het voor en tegen hebben we samen serieus en diep onder ogen gezien. „Beilen” begreep wel, dat men als grote (oude) fabriek met enkel boter en hatmaker, niet zou kunnen doorgaan. Plannen voor een nieuwe kaasmakerij waren al eens ter tafel geweest. Het bestuur was tevens bereid deze zaak breed te zien vanuit algemeen Drents standpunt.



DE OVERGENOMEN FABRIEK TE BEILEN

Na vele besprekingen werden de besturen van Beilen en DOMO het eindelijk in principe eens. Doch daarmee was men er nog niet. Ook de leden moesten tot deze stap bereid zijn. Samen met het bestuur van Beilen heb ik in een 12-tal kringvergaderingen in en om Beilen met de veehouders de eventuele verkoop der fabriek besproken. De vele bezwaren en voordelen werden hier rustig en grondig besproken, zoals dit in een ledenvergadering nu eenmaal niet mogelijk is. De Beiler boeren begrepen dat zij mee moesten werken om de Drentse Centrale Coöperatie tot stand te brengen, meewerken aan de toekomst van de Drentse Coöperatieve Zuivelindustrie. Natuurlijk ging het niet in een feeststemming. Daarvoor was de stap te groot. Doch in een oriënterende ledenvergadering werd in principe besloten tot overdracht van de fabriek. Men verklaarde zich eveneens bij voorbaat accoord met de koopsom welke zou worden vastgesteld door een commissie bestaande uit twee architecten, twee werktuigkundigen en twee landbouwers. Als zodanig zouden fungeren de Heren Boelens, Assen en Feenstra, Arnhem; v. d. Grijp, Utrecht en Annema, Leeuwarden; Braams, Noordbarge en Otten, Beilen; Voorzitter dezer commissie was de Heer Geluk, Secr. Alg. Ned. Zuivelbond. Als voorwaarde werd door Beilen o.m. gesteld



DE OVERGENOMEN FABRIEK TE BEILEN

dat de Beiler boeren een prijs voor de melk moesten ontvangen welke gelijk zal zijn aan de gemiddelde melkprijs van de omliggende fabrieken te Assen – Dwingelo – Hoogeveen – Ruinerwold – Westerbork en Zuidwolde.

En zo kwam dan de gedenkwaardige dag: 25 Maart 1948. Zowel de DOMO als de fabriek te Beilen hielden ledenvergaderingen. In beide vergaderingen werd met grote meerderheid resp. tot koop en verkoop besloten. In de vergadering van de Beiler boeren wist men dat door het bestuursvoorstel te aanvaarden, hiermee ten zeerste de belangen van de Drentse zuivelindustrie, d.i. de Drentse boeren, waren gediend. Het was voor hen een hele stap, welke na zeer ernstige overweging werd gezet. Toen dit eenmaal was gebeurd, was men over het algemeen wel overtuigd dat het een goed besluit was geweest.

De DOMO hield deze dag twee vergaderingen waarin alle leden waren vertegenwoordigd. In de ochtendvergadering kwam dan eerst het belangrijke voorstel tot aankoop van de fabriek te Beilen aan de orde. De voorzitter, de Heer H. Dekker, te Nijeveen sprak de volgende openingswoorden:

„Wij staan vandaag voor een belangrijke beslissing. Vijftig jaar geleden hebben onze voorouders de eerste stap gezet op de weg naar gezamenlijke verwerking van de melk. Dat was een belangrijke stap, die wij niet moeten onderschatten. Eeuwen lang was de melk verwerkt op de boerderij. Men wist en kende niet anders. Er waren grote weerstanden te overwinnen. Moeder de vrouw maakte het in vele gevallen ook niet gemakkelijk. Zij en haar dochters waren met de fabriekmatige zuivelbereiding niet of maar matig ingenomen. Van de boterbereiding afstand te moeten doen, stond voor velen zo ongeveer gelijk met onttroning. Men wikte en woog. In het gedenkboek van de Drentse Zuivelbond, pas verschenen, las ik dat nu 60 jaar geleden in De Wijk plannen in bespreking kwamen over oprichting van een zuivelfabriek. Een bekend fokker ont-popte zich als voorstander, met het voorbehoud, dat hij naast levering aan de fabriek, toch ook zelf wou blijven karnen, om zijn dochters bekend te maken en te doen blijven met de zuivelbereiding, hetgeen voor de vrouwen van landbouwers van het grootste nut en het grootste belang is. Typisch Drents, deze uitlating. Een dergelijke uitspraak ligt ons nog. De zuivelfabrieken in Drenthe, zij werden opgericht. De gemeenschapszin, het besef dat door samenwerking zoveel meer kan worden bereikt, dan dat ieder op zich zelf bleef, waren oorzaak dat coöperatieve fabrieken werden

opgericht, klein in omvang, bescheiden van opzet. Deze organisaties zijn uitgegroeid tot grotere bedrijven, alle coöperatief, allen georganiseerd in de Drentse Zuivelbond. Het was een gewichtige, een moeilijke stap, die onze voorouders nu 50 jaar geleden hebben gedaan. Het heeft hun moeite en zelfoverwinning gekost. De gewijzigde omstandigheden stelden deze eis. Zij hebben dat verstaan en begrepen en wij, hun nageslacht, zijn hier dankbaar voor. Maar dat legt ons de verplichting op, dat wij onze tijd verstaan. De tijd staat niet stil, er is groei op ieder terrein van het leven. Om op het terrein van de zuivel te blijven, wij zien, dat particuliere zuivel-fabrieken samenwerking zoeken, wij zien dat er grote kapitalen in nieuwe bedrijven worden gestoken. Gelukkig zit men ook in het coöperatieve kamp niet stil.

Uitvoerig belicht spr. de moeilijke positie van de boter, zowel op de binnenlandse als op de buitenlandse markt. We zullen ons moeten instellen op andere, hoogwaardige producten, waarin het vet kan worden verwerkt. Wanneer iedere fabriek zich daartoe afzonderlijk moet inrichten, kost dat kapitalen. Een nieuwe kaas-makerij, of een verstuivingspoeder-installatie aan een fabriek die 10 à 12 mill. liter melk verwerkt, kost een half mill. gulden, nog daargelaten dat ook de materialen daarvoor niet aanwezig zijn. Er zijn landen, waar men deze dingen radicaal heeft aangevat. Men ging en gaat over tot samenvoeging van bedrijven. De omstandigheden zijn niet in alle landen gelijk. De coöperatieve fabriek wordt op vele dorpen, naast het bedrijf waar de melk wordt verwerkt, ook nog beschouwd als een organisatie, waar alle dorpsgenoten elkander kunnen vinden. Overtuigd zijnde van de noodzakelijkheid van meerdere samenwerking, daarbij rekening houdende met de historisch gegroeide verhoudingen, hebben wij hier vandaag te beslissen over een voorstel, dat rekening houdt met deze beide gegevens. Bij dit voorstel blijft de plaatselijke fabriek volkomen intact, terwijl aan de eis tot grotere samenwerking wordt voldaan. De plaatselijke fabriek levert op basis van vrijwilligheid een gedeelte van de melk af aan het centrale bedrijf. 50 jaar geleden hebben onze voorouders de eerste stap gezet op de weg van coöp. zuivelbereiding. We erkennen, dat zij hun tijd hebben verstaan. Vandaag staan wij hier voor de keuze of wij een volgende stap zullen doen.

Ik wil en kan niet vooruitlopen op de beslissing van vandaag. Ik

wil slechts de hoop uitspreken, dat deze zodanig mag zijn, dat zij die na ons komen, de jongeren, die straks onze plaatsen gaan bezetten, hetzelfde van ons kunnen getuigen, als wij zeggen van hen die ons voorgingen.”

Bij de gedachtenwisseling vonden enkele fabrieken de koopsom te hoog; zij voelden meer voor het stichten van een geheel nieuw bedrijf.

Na een uitvoerige bespreking werd het bestuursvoorstel aangenomen met 63 stemmen voor en 11 tegen.

Het tweede punt was het voorstel de statuten direct ingaande te wijzigen waardoor het mogelijk werd dat de fabrieken, die om het genomen besluit meenden te moeten bedanken als lid, dit op staande voet konden doen. Dit was nodig, omdat het bestuur van mening was dat deze fabrieken niet meer moesten mee praten en beslissen over de algehele statutenwijziging, welke in de middagvergadering aan de orde zou komen. 6 fabrieken meenden te moeten bedanken.

In de middagvergadering werden de statuten geheel gewijzigd en aan de nieuwe toestand aangepast. De voornaamste bepalingen uit de nieuwe statuten waren, kort omschreven de volgende.

- 1 De naam wordt gewijzigd in „Coöperatief Melkproductenbedrijf G.A. DOMO, Beilen”. De oorspronkelijke naam Drentse Ondermelk Organisatie gaf aan, dat de ondermelk het product was waar het om draaide. Het centrale bedrijf zou natuurlijk alle (en waarschijnlijk hoofdzakelijk vette) producten maken. De boterfabrieken zouden dus ook volle of gestandaardiseerde melk moeten leveren. Daar „DOMO” een begrip was geworden en burgerrecht had verkregen wenste men de nieuwe vereniging ook DOMO te blijven noemen. Inplaats van een afkorting werd dit een eigennaam.
- 2 Het te stichten bedrijf zal een zuivere coöperatie worden met onbeperkte gewijzigde aansprakelijkheid.
- 3 Deze aansprakelijkheid zal worden geregeld als volgt: 75% der aansprakelijkheid zal komen te rusten op de door de leden aan het DOMO-bedrijf geleverde melk en 25% op de door de veehouders aan de leden-fabrieken geleverde melk.
- 4 Het stemrecht zal in dezelfde verhouding worden geregeld als de aansprakelijkheid. Het bestuur stelt voor aan ieder lid maximaal 8 stemmen te geven waarvan max. 6 stemmen op de aan het DOMO-bedrijf geleverde melk (afhankelijk van de hoeveelheid) en max. 2 stemmen op de door de veehouders geleverde melk (eveneens afhankelijk van de hoeveelheid).

- 5 Het bestuur *kan* aan de leden een leveringsplicht opleggen tot een hoeveelheid van maximaal 10% van de door de veehouders aan de ledenfabrieken geleverde melk. Bij het vaststellen van deze verplichte levering wordt van de hoeveelheid aangevoerde melk de voor eigen consumptie benodigde hoeveelheid afgetrokken.
- 6 Zonder toestemming van het bestuur is het verboden melk aan derden te verkopen met uitzondering van de voor directe consumptie bestemde melk en melkproducten.
- 7 Leden-fabrieken welke voor eigen consumptie melk tekort hebben, kunnen van de DOMO melk bijkopen. Het is aan deze leden verboden, zonder toestemming van het bestuur, melk van derden bij te kopen.
- 8 Voor het maken van producten welke de ledenfabrieken nog niet hebben gefabriceerd, is toestemming van het bestuur nodig.

Het bestuur trad en bloc af. Het nieuwbenoemde bestuur zag er als volgt uit:

H. Dekker,	Nijeveen, <i>voorzitter</i>
J. Klaversma,	Rogat, <i>vice-voorzitter</i>
A. Ybema,	Eext, <i>secr. penningmeester</i>
R. Boerma,	Vries.
K. Hooiveld,	Gasselternijveensemond
L. Koops,	Zweelo
G. J. Wilms,	Oud-Schoonebeek

Volgens overeenkomst met „Beilen” hebben de Beiler boeren het recht twee leden in het DOMO-bestuur aan te wijzen. Als zodanig kregen zitting de Heren:

J. Meijering,	Beilen
L. Vredeveld,	Beilen

Tot adviserende bestuursleden werden benoemd de Heren:

Ir W. Bakker,	Rijksveeteeltconsulent
Tj. W. Boijenga,	Secretaris Drentse Zuivelbond
Ir H. J. ter Veer,	Rijkszuivelconsulent

Als volgend belangrijk punt werd behandeld het voorstel het bedrijf te Beilen uit te breiden met een spraypoeder-installatie, capaciteit 120.000 liter per dag. Ook dit voorstel werd met grote meerderheid aangenomen.

We meenden enigszins uitvoerig bij deze 25e Maart te moeten blijven stilstaan. Het was een gedenkwaardige dag, die steeds met gulden letters in het geschiedenisboek van de Drentse zuivelcoöperatie zal blijven vermeld.

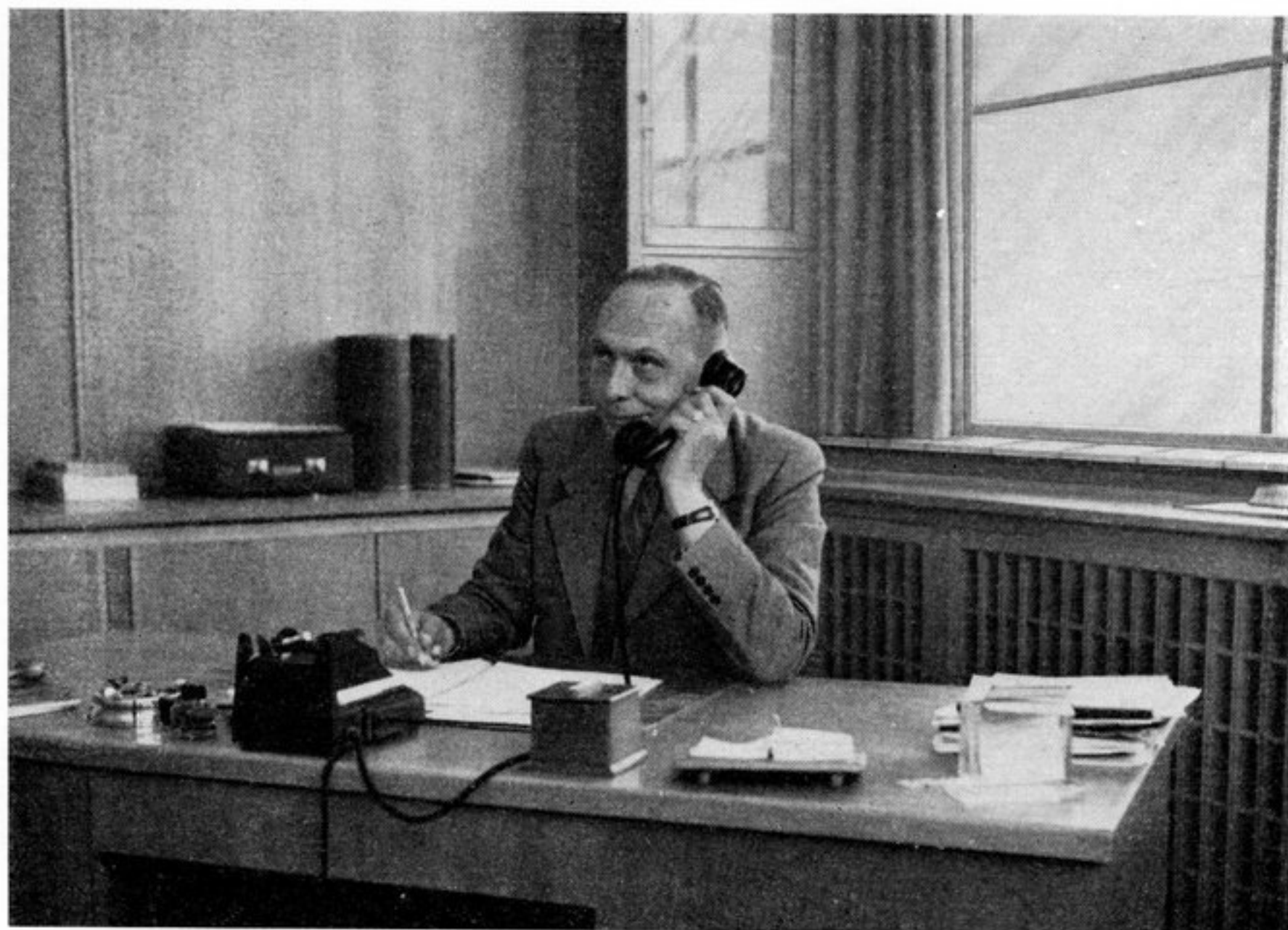
In een artikel „Voortgezette Coöperatie in Drenthe” in het Officieel Orgaan van 7 April 1948 beschreef de Heer J. Homan, de man die als voorzitter van de studie-commissie zo veel en belangrijk voorbereidend werk heeft gedaan, uitvoerig de betekenis van de genomen besluiten. Deze kenner bij uitnemendheid van Drenthe en de Drenten besloot zijn artikel als volgt:

„De DOMO is thans gestart met een groots provinciaal plan en wij spreken de hoop en het vertrouwen uit dat hier, in een geest van grote bereidheid tot samenwerking, de mogelijkheid is geschapen te komen tot een bloeiend bedrijf, dat een sieraad voor onze provincie kan worden. Wij stellen ons niet voor dat de weg van de DOMO voortaan enkel over rozen zal gaan en er zullen ongetwijfeld nog vele moeilijkheden te overwinnen zijn, want de weg voor de coöperatie is soms erg steil en zwaar te volgen, maar als de wil tot eendrachtige samenwerking aanwezig is, dan zullen de moeilijkheden worden overwonnen. Wij koesteren de hoop dat wij na verloop van tijd zullen kunnen en mogen zeggen: „Zo bouwt Drenthe zijn coöperaties op”. Moge er zegen rusten op deze gemeenschappelijke Drentse zaak en moge zij de steun hebben van de Drentse boeren en speciaal van de jongeren, die de toekomst mee zullen hebben te bouwen.”

De overdracht van het bedrijf te Beilen vond plaats op 25 April 1948. De DOMO had de basis voor haar bedrijf gelegd. Er kwam nu volop werk aan de winkel.

Het eerste belangrijke besluit van het nieuwe bestuur was de benoeming van de Heer A. Ybema tot algemeen directeur van de DOMO. Vanaf de oprichting in 1938 had de Heer Ybema als secretaris het beheer van de DOMO in handen gehad. Hij was als het ware vergroeid met de steeds toenemende werkzaamheden van de DOMO. Hij regelde het vervoer van de 150.000 liter melk per dag van de vele leverende fabrieken naar de verwerkende bedrijven. Hij behandelde de verrekening van deze melk. Wie kon door het bestuur beter worden belast met de verdere leiding van het eigen bedrijf dan de Heer Ybema? Toch heeft deze lang gearzeld deze zware taak op zijn schouders te nemen. Eext liet hem moeilijk los. Zowel het Eexter bestuur als Ybema hebben tenslotte het eigenbelang achtergesteld bij het algemeen Drentse belang. De ledenvergadering gaf te kennen dat dit bestuursbesluit een goed besluit was geweest.

In de ledenvergadering van 22 Mei 1948 werden de volgende belangrijke besluiten genomen:



DE DIRECTEUR: DE HEER A. YBEMA

- a Het aandelenkapitaal wordt uitbetaald.
- b Het bestuur krijgt machtiging een lening aan te gaan van f 1.250.000,— welk kapitaal nodig is o.a. voor de koop van de fabriek, de bouw van een nieuwe fabriek en de aankoop van de inventaris hiervoor.
- c Bij de Boerenleenbank Beilen wordt een crediet in rekeningcourant gesloten van f 250.000,—.
- d Een directeurswoning en enige personeelswoningen zullen worden gebouwd.
- e Het lidmaatschap van o.s. organisaties zal worden aangevraagd: Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Drenthe, Botercontrolestation Assen, Contrôlestation voor Melkproducten, Coöp. Boerenleenbank Beilen, Coöp. Verzekeringsfonds Leeuwarden, Zuivelkwaliteitscontrôle-Bureau, Coöp. Vereniging Centraal Beheer. (In Dec. 1949 werd de DOMO voor de boterlevering lid van de Nationale Coöp. Zuivelverkoopcentrale N.C.Z.).

Reeds direct kon een behoorlijk kwantum melk via de hatmakerinstallaties van de oude Beiler fabriek worden verwerkt. Het resterende deel werd verkocht.

Het aantal leden steeg geleidelijk, waardoor ook steeds meer melk via

de DOMO moest worden „weggeleid” zoals uit volgende gegevens blijkt.

Melkaanvoer 1949

Beiler veehouders	13.630.468	kilo
Leden-fabrieken	47.898.218	-
<hr/>		
Totaal	61.528.686	kilo

Melkaanvoer 1950

Beiler veehouders	14.916.861	kilo
Leden-fabrieken	62.900.808	-
<hr/>		
Totaal	77.817.669	kilo

Op 15 Januari 1949 werd van de nieuwe fabriek de eerste steen gelegd. Ruim een jaar later, 27 April 1950, kon zij reeds officieel worden geopend. De DOMO was toen in staat om per dag 180.000 liter melk te verwerken n.l. 120.000 liter tot spraypoeder en 60.000 liter tot hatmakerpoeder. In de topmaanden bedroeg de hoeveelheid aangevoerde melk echter 350 à 400.000 liter per dag. Er moest nog een te groot kwantum worden verkocht.

De ledenvergadering van 17 December 1949 besloot tot bouw van een kaasmakerij met een dagcapaciteit van 60 à 70.000 liter. In Juli 1951 kwam ook dit bedrijf gereed.

Op 30 September 1950 werd het besluit genomen een tweede indamp-installatie aan te schaffen, waardoor de spraypoeder-capaciteit van 120.000 liter kon worden opgevoerd tot \pm 210.000 liter per dag.

Toen begin 1951 voordelige caseïne-contracten konden worden afgesloten, was de DOMO er als de kippen bij ook hieraan mee te doen. Aangeschaft werden twee caseïnedrogers (capaciteit 5000 kg droge caseïne per dag). De DOMO zelf werd ingericht voor verwerking van 65000 liter melk tot caseïne, terwijl ook de kaasfabrieken op vrijwillige basis natte caseïne voor de DOMO konden maken. Zo werd in de zomer van 1951 in totaal 318.000 kilo droge caseïne door de DOMO afgeleverd.

Het spreekt van zelf, dat het ketelhuis e.d. bij dit bedrijf werden aangepast. Enkele nieuwe ketels werden bijgekocht en een schoorsteen gebouwd.

In de tweede nieuwe fabriek is tevens ondergebracht een chemisch en bacteriologisch laboratorium, dit in samenwerking met de Drentse Zuivelbond.

Toen in 1950 de Amerikaanse bezettingstroepen in Duitsland trachtten



HET BESTUUR. STAANDE VAN LINKS NAAR RECHTS: K. HOOIVELD, J. BOERMA, J. MEIJERING, IR W. BAKKER, K. WESTERHOF, IR H. J. TER VEER.
ZITTEND: L. KOOPS, TJ. BOIJENGA, A. YBEMA, L. VREDEVELD, H. DEKKER, B. U. SMID, G. J. WILMS.

in Nederland melk te krijgen waarbij als voorwaarde gesteld werd, dat deze moest komen uit een aaneengesloten t.b.c.-vrij gebied, was direct ook de DOMO in actie om deze levering te krijgen. Met medewerking van „Den Haag” werd de rundveestapel van midden Drenthe, het werkgebied van de tien fabrieken Rolde – Grollo – Hooghalen – Beilen – Ruinen – Westerbork – Zweelo – Sleen – Oosterhesselen en Gees t.b.c.-vrij gemaakt. Samen met N.V. Sterovita te Amsterdam werd begin 1950 ingeschreven voor de levering van melk. Deze levering werd destijds geheel verzorgd door Denemarken. De poging gelukte en de levering begon 1 Juli 1950 met 15000 liter per dag. Kwaliteit en service waren zo goed, dat 1 Juli 1951 deze hoeveelheid reeds was opgevoerd tot 90 à 100.000 liter per dag. De melk wordt rauw, diepgekoeld, in geïsoleerde tanks naar Amsterdam vervoerd waar ze in de Sterovita-fabriek in flessen wordt gebotteld. Per speciale melktrein wordt de melk dan vervoerd naar Frankfort. 24 uur na de productie wordt de Drentse melk door de Amerikaanse soldaat in Duitsland geconsumeerd.

Een belangrijk vraagpunt was of de DOMO ook centraal consumptie-melk-producten in de fles moest maken. Een commissie werd ingesteld, ter bestudering van dit vraagstuk, bestaande uit de Heren:

H. Dekker, voorzitter DOMO	L. Koops, directeur fabriek
A. Ybema, directeur	B. U. Smid, - -
W. Buiten, bestuurslid fabriek	B. Withaar, - -
L. Dekker, - -	Tj. W. Boijenga, secr. Zuivelbond
K. Hooiveld, - -	Ir H. J. ter Veer, Rijkszuivelconsulent
G. Alting, directeur fabriek	

Deze commissie kreeg de volgende vragen ter bestudering voorgelegd.

- 1 Moet een centraal melkinrichtingbedrijf te Beilen worden gesticht of:
- 2 Kan dit ook gedecentraliseerd plaats vinden op fabrieken die reeds min of meer als melkinrichting zijn ingericht.

In haar rapport kwam de commissie eenparig tot de conclusie dat er op melkinrichtingsgebied in onze provincie iets moest gebeuren. Het publiek vraagt meer dan losse melk, karnemelk en pap. Men wil ook gepasteuriseerde en/of gesteriliseerde melk, chocola, room enz. Willen de fabrieken haar afzetgebied houden en vergroten, dan zullen ze aan de vraag hebben te voldoen. Doen ze dit niet, dan zullen anderen hiervoor klaar staan. De commissie was van mening dat de fabrieken zelf moeten zorgen voor de losse producten. Immers het transport van deze artikelen

zal te duur zijn. Voor de flessenproducten gaf de commissie de voorkeur aan een centralisatie om de volgende redenen:

- 1 De bouw en inrichting van een goed geoutilleerd melkinrichtingsbedrijf zal voor de meeste fabrieken te duur zijn. Ook is voor een economische exploitatie de omzet te klein voor iedere fabriek afzonderlijk. Centrale bereiding brengt minder kosten met zich mee.
- 2 Bij gecentraliseerde productie onder DOMO-leiding zal men prijzen en marges voor geheel Drenthe kunnen vaststellen en onderlinge concurrentie voorkomen.
- 3 De uniformiteit van de producten (kwaliteit) zal worden bevorderd.

Toch meende de commissie, dat deze centralisatie niet op haar plaats was aan het centrale bedrijf te Beilen. Immers, de DOMO is opgericht om de door haar leden beschikbaar gestelde melk te verwerken tot exportproducten. Dit zal steeds nummer één moeten zijn. Zij voelde meer voor gedecentraliseerde bereiding dezer producten onder DOMO-leiding op een vijftal plaatsen nl. op de best ingerichte bestaande melkinrichtingen. Als zodanig werden in het rapport genoemd Assen – Gasselternijveensemond – Noordbarge – Roden en Rogat. Deze zouden de producten onder DOMO-merk tegen onderling overeen te komen prijzen moeten leveren. Ook de consumentenprijs moest in geheel Drenthe dezelfde zijn.

De ledenvergadering van 4 Juni 1949 heeft dit idee aanvaard en een technische commissie bestaande uit een zevental directeuren, het Dagbestuur, de Bondssecretaris en de directeur heeft het plan verder voor de praktijk uitgewerkt. Reeds in 1950 werd op deze manier een grote hoeveelheid gepasteuriseerde en gesteriliseerde melk in DOMO-verband via de ledenfabrieken gedistribueerd.

Zo kreeg Drenthe dan haar Centraal Zuivelbedrijf. De vraag was nu verder hoe de fabrieken individueel zich bij dit DOMO-plan zouden moeten aansluiten om het beoogde doel te bereiken, nl. voor de Drentse boer de hoogst mogelijke melkprijs. Op deze vraag is een antwoord gegeven door een door de DOMO en Drentse Zuivelbond in 1950 ingestelde commissie. Hierin waren alle Drentse landbouw en zuivelorganisaties vertegenwoordigd. De commissie stelde een zeer uitvoerig „Zuivelplan Drenthe” op, welk plan vrijwel geheel overeenkwam met de opzet van de DOMO zelf. In het Zuivelplan werd de verwachting uitgesproken dat de melkproductie in Drenthe in de naaste toekomst nog met 50% zou stijgen. De hiervoor nodige uitbreiding van de productiemogelijkheden moest centraal worden gezocht. De commissie achtte te grote plaatselijke investeringen economisch niet

verantwoord. Hoogstens konden enkele kaasfabrieken iets worden uitgebreid. Centrale verwerking van de overtollige melk achtte de commissie de aangewezen weg. Hiervoor kwamen speciaal de producten spraypoeder en gecondenseerde melk in aanmerking. Zij adviseerde dan ook om bij een verdere stijging der melkproductie deze meerdere melk, welke door de huidige verwerkingsmogelijkheden niet kon worden opgenomen, te verwerken tot deze producten. Hiertoe zou in de toekomst het bedrijf in Beilen nog kunnen worden uitgebreid met een condensinstallatie. Overwogen zou verder kunnen worden om in een ander deel der Provincie, nl. daar waar veel melk beschikbaar was, een tweede bedrijf over te nemen en in te richten voor spraypoederproductie. Gedacht werd hierbij aan Oost- of Zuidoost Drenthe.

In het rapport werd verder in overweging gegeven ook organisatorisch tot meer centralisatie te komen. Voor productie, afzet, en organisatie bestonden drie op zichzelf staande organisaties met als gevolg enkele doublures. Een grotere samenwerking werd van groot belang geacht. Volgens de commissie zou een combinatie Zuivelbond-DOMO nu reeds tot stand kunnen worden gebracht.

Het „Zuivelplan” werd aan alle Drentse boeren toegezonden. Verwacht mag worden, dat de fabrieken de gestelde richtlijnen zullen navolgen bij al haar plannen, opdat zij ook inderdaad krachtdadig meewerken aan het gestelde doel: een zo hoog mogelijke melkprijs voor de Drentse boer. Daarvoor is het noodzakelijk dat elke onnodige en niet verantwoorde investering achterwege blijft.

De DOMO is dan 1950 gestart met het centrale bedrijf en heeft reeds in de eerste jaren een grote activiteit ontplooid. Het aantal leden breidde zich steeds uit en bedroeg Augustus 1951 al 49 Drentse- en 2 Groninger bedrijven (Glimmen en Laude).

Dat de provinciale samenwerking grote mogelijkheden biedt, kwam in 1949 duidelijk ook naar voren, toen alle fabrieken een verplichting tot levering van consumptiemelk kregen. De Regering kwam tot deze maatregel, toen de zeer hoge kaasprijzen een beletsel voor vrijwillige levering tegen maximumprijzen vormden. De DOMO nam de verplichtingen van de leden over. Tegen betaling van een vergoeding werden de kaasfabrieken van levering vrijgesteld. Zij konden dus volop kaas maken en profiteren van de hoge kaasprijzen. De boterfabrieken ontvingen een vergoeding van de DOMO voor het leveren van het deel der kaasfabrieken, zodat deze boterfabrieken indirect ook profiteerden van de hoge kaasprijzen. Toen later de boterprijzen abnormaal stegen en de kaas-

prijzen sterk daalden, kon via de DOMO een toeslag van de boter naar de kaas worden overgeheveld.

Toen in Mei–Juni 1949 in een groot deel van Nederland de ondermelk-prijzen sterk daalden konden door de Drentse samenwerking de prijzen in onze provincie op een redelijk peil worden gehandhaafd.

Zo heeft zich in de DOMO-gelederen een ernstige wil tot samenwerking getoond, een samenwerking welke nu reeds de Drentse veehouders grote financiële voordelen heeft gebracht.

Met recht kan worden geconstateerd: „*Hier wordt iets groots verricht*”.

Het oude, van Beilen overgenomen bedrijf werd grotendeels intact gelaten. Ook nu nog wordt hier de melk van de 700 Beiler boeren ontvangen. De botermakerij bleef onveranderd. In het oude tanklokaal staan tanks opgesteld met een totale opslagruimte van 100.000 liter.

De eerste uitbreiding betrof de spraypoederfabriek met de ontvangplaats voor de van andere fabrieken te ontvangen melk. Deze melk wordt per tankauto's aangevoerd. De tanks (totaal met een inhoud van 165.000 liter) zijn het eigendom van de DOMO. Voor het vervoer worden overeenkomsten afgesloten met enkele expediteurs.

Zodra de melk in de ontvangbak loopt beginnen de pompen automatisch te lopen. Door z.g.n. volic meters wordt de hoeveelheid vastgelegd. Al of niet gekoeld wordt de melk gevoerd naar het tanklokaal. De opslagmogelijkheid bedraagt hier 8 tanks van ieder 16000 liter. Van hier wordt de melk gevoerd naar het lokaal waar staan opgesteld de A.P.V. pasteur en twee indampinstallaties (merk fa. Krieg, Zwitserland). De ingedikte melk wordt verstoven in een toren, geleverd door het Ingenieursbureau Niro, Denemarken. Deze toren is van grote afmeting n.l. 18 meter hoog en 8 meter breed. Dit komt de kwaliteit van het product zeer ten goede. Via een cyclonenstelsel wordt de melkpoeder automatisch afgezogen en naar het magazijn gevoerd.

De capaciteit van de gehele spray-installatie bedraagt \pm 210.000 liter melk per dag. Voor het proces van melkontvangst tot poedermagazijn zijn slechts 4 man personeel vereist.

In deze fabriek zijn verder ondergebracht de kantoren, bestuurskamer en excursieontvangzaal.

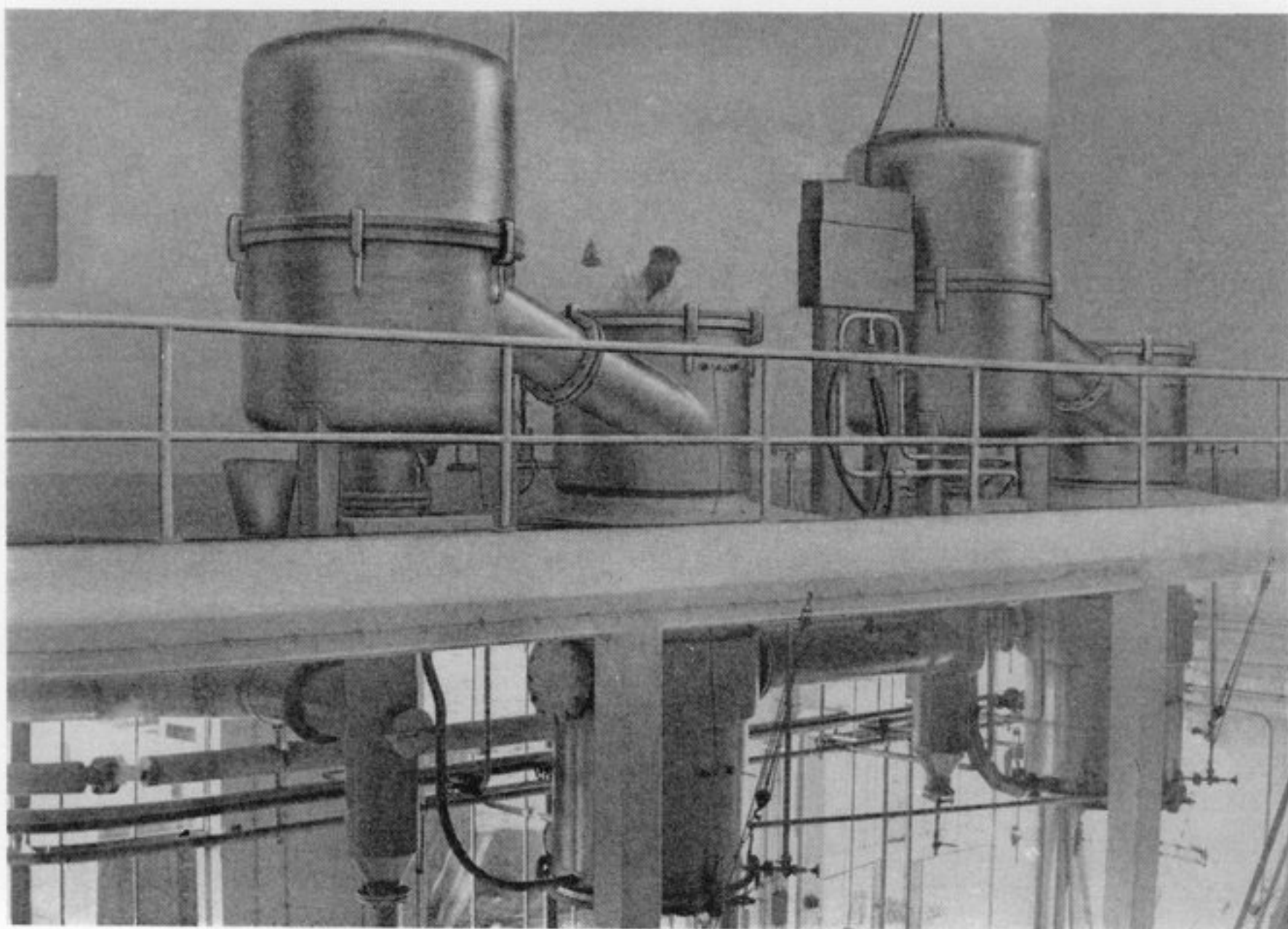
Toen dit deel gereed was werd terstond begonnen aan een tweede nieuw gedeelte, omvattende de kaasmakerij, hatmakerporederinstallatie, caseïneafdeling en laboratoria.

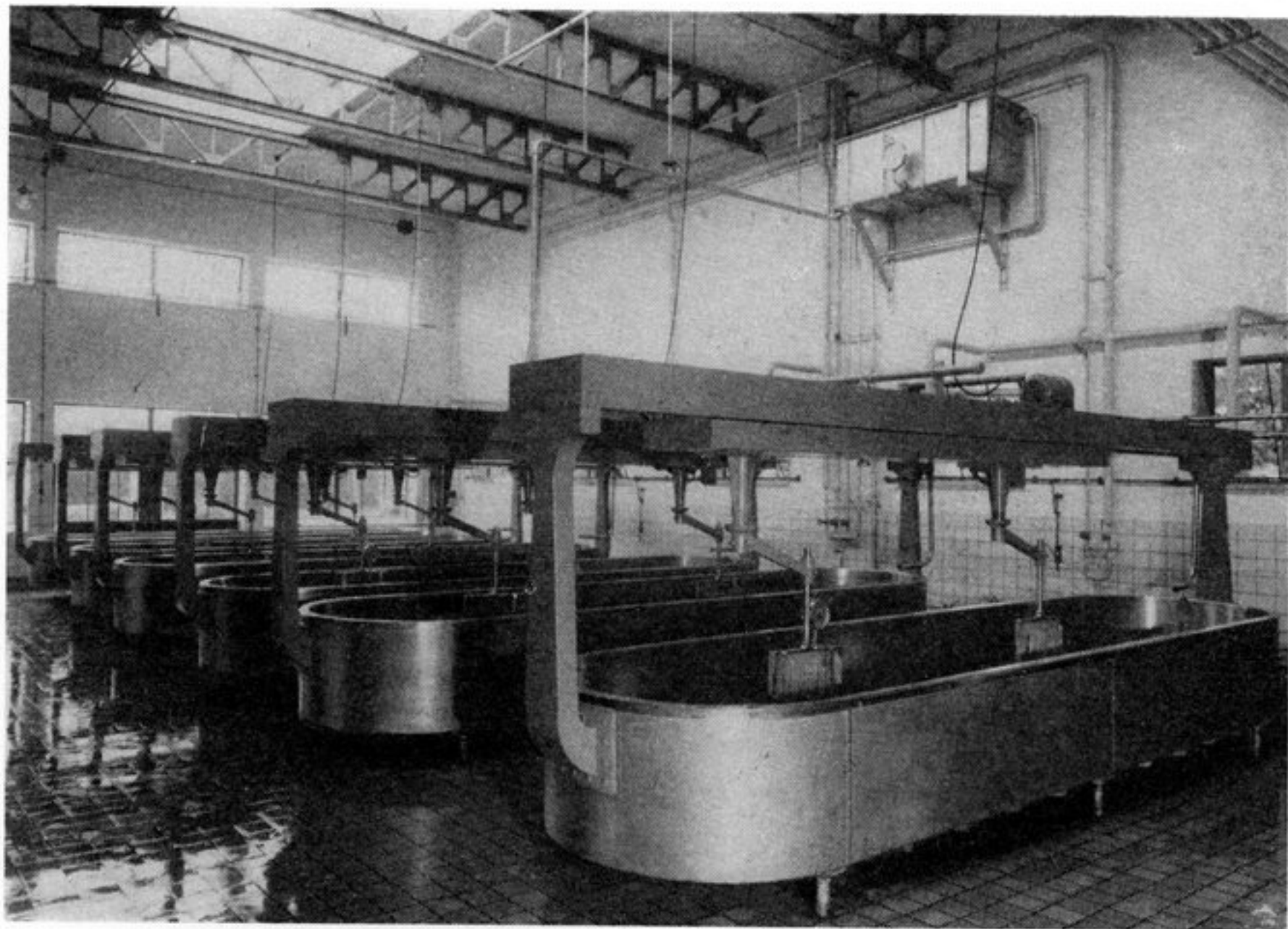
In de zeer ruime kaasmakerij staan opgesteld 6 kaasbakken à 4500 liter, merk Holvrieka. In hetzelfde lokaal staan twee Alfa-Laval centrifuges. Ook de pasteur staat hier opgesteld, zodat deze kaasmakerij een afgerond geheel vormt. De warmwaterbak en de stoomkasten voor de kaasvaten zijn in een apart lokaal geplaatst. Pers- en pekellokaal zijn eveneens ruim genomen. Het uit twee afdelingen bestaande kaaspakhuis biedt plaats voor 230 ton kaas.



BOVEN - HET ONTVANGEN VAN DE MELK

ONDER - ÉÉN DER INDAMPINSTALLATIES





DE KAASMAKERIJ

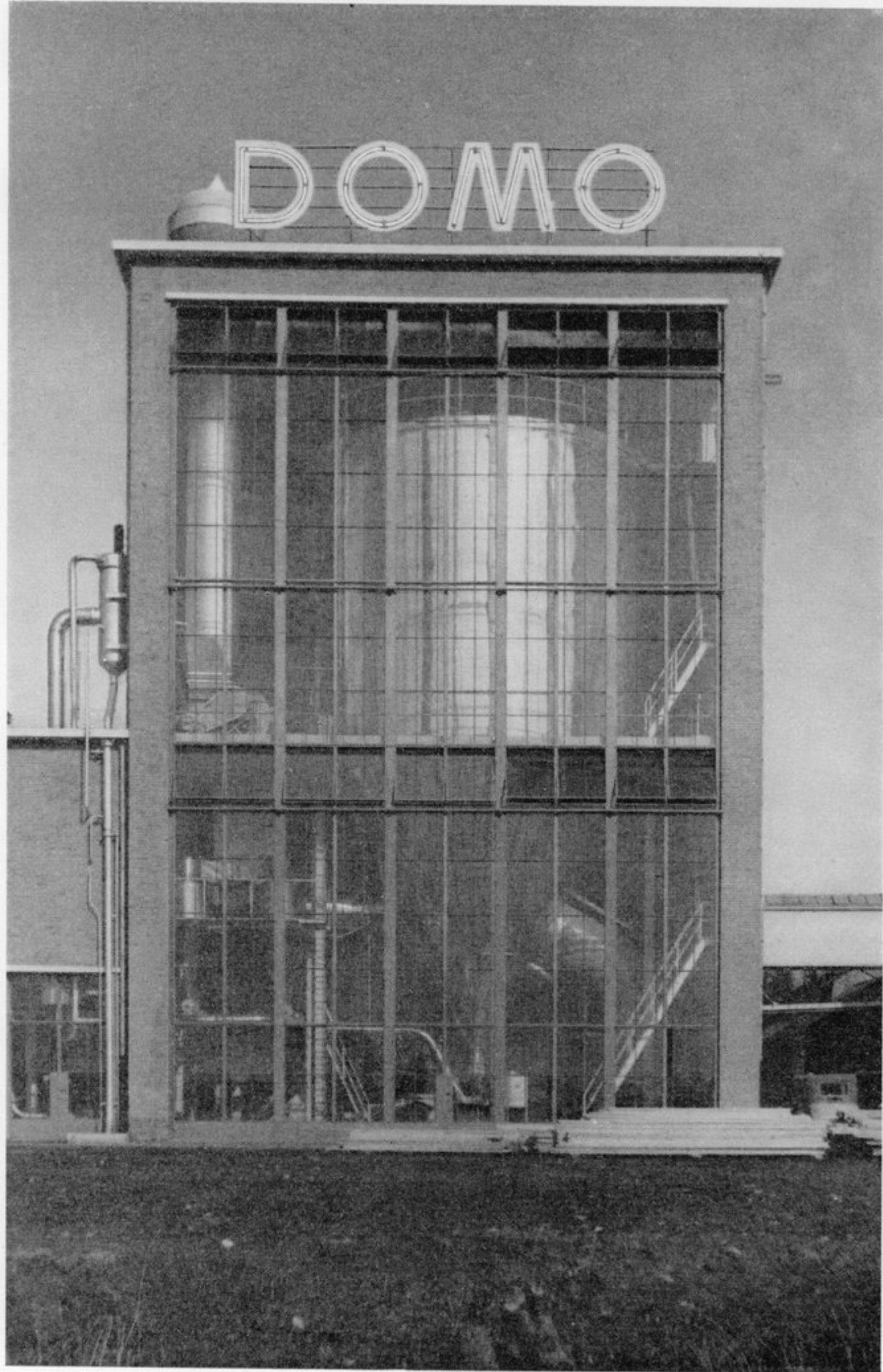
In het poederlokaal staan drie hatmaker machines met een totaal capaciteit van 3000 liter melk per uur.

Tenslotte is in dit gebouw de afd. caseïne ondergebracht. Hiervoor zijn een drietal kaasbakken aangeschaft. Voor het drogen staan twee drogers opgesteld met een capaciteit van 5000 kg droge caseïne per dag. De bedoeling is dat ook de door de leden fabrieken voor de DOMO gefabriceerde caseïne door de DOMO wordt gedroogd. In 1951 werd hiervan reeds een druk gebruik gemaakt.

Een vrij grote ruimte is uitgespaard voor de laboratoria voor bacteriologisch en chemisch onderzoek. Behalve onderzoeken voor het bedrijf zelf worden hier ook voor de Zuivelbond de bedrijfsmonsters van de Drentse fabrieken onderzocht. Om doublures en dubbele kosten te vermijden kwamen Bond en DOMO overeen, dat de Bond niet zelf een laboratorium zou stichten, doch dit samen met de DOMO zou exploiteren in de nieuwe fabriek.

Voor het personeel werden ruime schaft-, was- en kleedgelegenheden gemaakt.

Aanpassend aan het gehele bedrijf werd het ketelhuis in de oude fabriek belangrijk uitgebreid. Opgesteld staan hier ketels met een



DE SPRAY-TOREN (HOOGTE 18 M. - DIAM. 8 M.)

totaal V.O. van 650 m². Een nieuwe schoorsteen van 55 m werd gebouwd.

Hiermee zijn de eerste plannen van het bestuur voltooid. De mogelijkheid is aanwezig een grote hoeveelheid melk tot die producten te verwerken, die het hoogst in de markt liggen. De totale dagcapaciteit bedraagt thans voor:

Spraypoeder	210.000 liter melk
Hatmakerpoeder	60.000 - -
Kaas	75.000 - -
Caseïne	65.000 - -
<hr/>	
Totaal	410.000 liter melk

Zal dit voor de naaste toekomst voldoende zijn? Het bestuur wil dit eens afwachten. Plannen voor een condensafdeling zullen worden overwogen en uitgewerkt, als dit nodig mocht blijken.

Als bewijs van de grote werkzaamheid van het DOMO-bedrijf vermeld ik hier enkele bedrijfscijfers over 1951.

<i>Melkaanvoer</i>	Beiler veehouders	14.932.070 kg.
	Ledenfabrieken	89.662.120 -
	Derden	1.529.546 -
<hr/>		
	Totaal	106.123.736 kg.

<i>Productie</i>	Boter	225.577 kg.
	Kaas (vanaf Sept. '51)	208.980 -
	Spraypoeder	3.318.932 -
	Hatmakerpoeder	986.310 -
	Caseïne	315.858 -

Melklevering

Geleverd werd in 1951 aan het Amerikaanse bezettingsleger in Duitsland 20 miljoen liter melk uit het t.b.c.-vrij gemaakte midden Drenthe.

Consumptiemelkproducten in flessen

Via enkele hiervoor ingeschakelde melkinrichtingen werd in DOMO-verband aan ledenfabrieken een belangrijke hoeveelheid flessenproducten geleverd.

Wanneer we naast deze technische gegevens nog vermelden dat de



DE COMMISSARIS DER KONINGIN LEGT DE EERSTE STEEN

geldelijke omzet een totaal bedrag van 31 mill. gulden heeft belopen, dan zal de lezer enigszins een indruk hebben gekregen van de omvang van het Centrale DOMO-bedrijf. Hij zal dan met ons overtuigd zijn, dat dit Drentse initiatief van groot en blijvend belang is voor de Drentse veehouderij.

1948 was voor de DOMO een belangrijk jaar waarin door de leden vèrdragende besluiten werden genomen, besluiten die mee zouden bepalen de plaats, welke de Drentse zuivelindustrie in de toekomst zou innemen.

Het volgende jaar, 1949, werd begonnen met de uitvoering van de gevormde plannen. De aanbesteding van de nieuwe fabriek vond plaats op 30 October 1948. De laagste inschrijving was die van de fa. Kolk te Leeuwarden.

Kort na de aanbesteding zette de fa. Kolk de spade in de grond. Op 15 Januari 1949 kwam het grote moment, waarop op officiële wijze de eerste steen kon worden gelegd voor dit Drentse bedrijf. En wie kwam voor de uitvoering van deze plechtige daad eerder in aanmerking dan Drenthe's eerste burger, onze Commissaris der Koningin? Mr Dr R. H. Baron de Vos van Steenwijk heeft steeds met bijzondere belangstelling het DOMO-werk gevolgd. Hij was overtuigd, dat de DOMO een belangrijke schakel kon vormen in de keten van de ontwikkeling van Drenthe en was daarom bereid ook zijn hoog gewaardeerde medewerking aan de start van de DOMO te verlenen. Bij de plechtigheid waren verder onder meer aanwezig het volledige College van Gedeputeerde Staten van Drenthe, Burgemeester en Wethouders van Beilen, het Dag. Bestuur van de Drentse Zuivelbond, en van de Coöperatieve Boerenleenbank te Beilen. Bij het metselen van de eerste steen en de gedenkplaat wees de Commissaris der Koningin erop, dat het een belangrijk ogenblik was, niet alleen voor de landbouw in Drenthe, maar voor die in het hele land. De tijden zijn veranderd sinds Poot de regelen dichtte: „Hoe genoeglijk rolt het leven des gerusten landmans heen”. „Hier immers wordt,” – zo zei de Commissaris – „de eerste steen gelegd voor een modern landbouwbedrijf, een industrie van de landbouw. Vroeger waren dat aparte begrippen. Toen sprak men van het platteland en de stad, van de landbouw en de industrie, doch hier komt een fabriek op zuiver agrarische grondslag, voor de landbouw, opgezet door mannen uit de landbouw. Onze voorvaderen animeerden het gebruik van kunstmest, zij stichtten zuivelfabrieken en richtten fok- en contrôleverenigingen op. De nakomelingen willen nog meer uit de landbouw halen. Vandaar dit bedrijf, een zuivere vorm van coöperatie, een mooi voorbeeld van samenwerking. En dat deze voormannen de juiste weg hebben

gekozen, dat bewijst het feit, dat reeds de meeste zuivelfabrieken in Drenthe zich hierbij hebben aangesloten.”

De Commissaris achtte het zeer verstandig dat de naam DOMO is gebleven, al heeft dit nieuwe bedrijf waarschijnlijk weinig met ondermelk te maken. Er zullen hoogwaardige producten worden gemaakt. „DOMO” is echter een begrip geworden en moet in ere worden gehouden. Tot slot sprak de Commissaris de wens uit dat het ijverige bestuur evenveel geluk zou mogen hebben met de verdere opbouw van de DOMO als zulks met alle verenigingen, die in de provincie zijn opgericht, het geval is geweest.

Aan het diner, na afloop in Hotel Koopman door het bestuur aangeboden, werden over en weer hartelijke woorden en goede wensen uitgesproken.

Er is in 1949 hard gewerkt. Natuurlijk waren er nu en dan kleine moeilijkheden bij de bouw en inrichting. Maar deze werden met kracht overwonnen, zodat ruim een jaar na de eerste steenlegging met proefdraaien kon worden begonnen. Dat dit mogelijk was, is vooral te danken aan de energieke wijze, waarop architect, bouwers en leveranciers zich tezamen op dit bouwwerk hebben geworpen.

Zo naderde dan het tijdstip, waarop de fabriek in gebruik kon worden genomen.

Op 24 April 1950 werd een persconferentie gehouden, waarbij de volgende bladen door hun landbouwmedewerkers vertegenwoordigd waren: Officieel Orgaan Kon. Ned. Zuivelbond – Algemeen Handelsblad – De Telegraaf – Nieuwe Rotterdamse Courant – De Volkskrant – Het Vrije Volk – Het Parool – Haagse Post – Prov. Drentse en Asser Courant – Nieuwe Drentse Courant – Nieuwsblad van het Noorden – Nieuwsblad van Beilen. Voorzitter en directeur gaven een uiteenzetting van de organisatie en het bedrijf van de DOMO, waarna de aanwezigen een kijkje in de fabriek namen. Voor een en ander bestond een grote belangstelling, hetgeen later wel bleek uit de uitvoerige artikelen, welke alle bladen aan de DOMO wijdde.

Op Donderdag 27 April 1950 vond de officiële opening van het Centrale DOMO-bedrijf plaats door Z.E. de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Bij de ontvangst in Hotel Prakken kon de voorzitter het welkom toeroepen aan vele genodigden, w.o. Z.E. de Minister van Landbouw, de Commissaris der Koningin en het volledige College van Gedeputeerde Staten, Burgemeester en Wethouders van Beilen, voorzitter en secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken,



BOVEN - DE SPRAYPOEDERFABRIEK

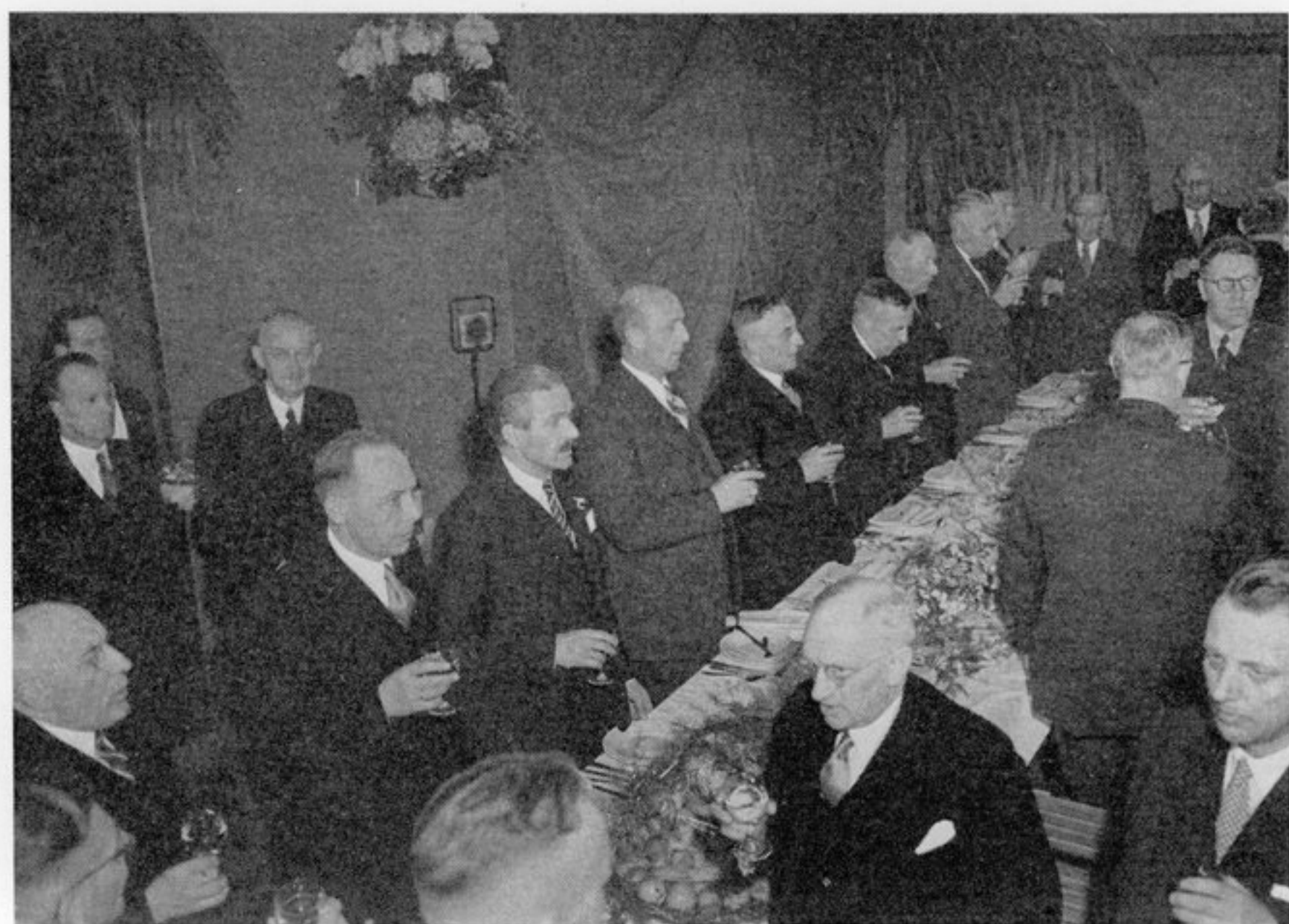
ONDER - DE VOORZITTER SPREEKT DE
GENODIGDEN TOE





BOVEN - Z. E. MINISTER MANSHOLT
STELT DE FABRIEK IN WERKING

ONDER - „HET WILHELMUS”



de directeur van de DETI, de Rijksveeteelt- en Zuivelconsulent, het Dag. bestuur van de Boerenleenbank. Van de mensen uit de zuivelwereld noemen we de voorzitter van het Bedrijfsschap Zuivel, de Dag. besturen van de Kon. Ned. Zuivelbond, de Drentse Zuivelbond, de Nat. Coöp. Zuivelerkoop Centrale, vertegenwoordigers van de zusterorganisaties Comego (Geld.), Ysalacta (Ov.) en C.O.C. (Brabant). Verder waren aanwezig vertegenwoordigers van de Stichting voor de Landbouw en de standsorganisaties, de Gezondheidsdienst voor Dieren, de Heer J. Homan te Assen, de Radio en de Pers. Een bijzonder woord van welkom werd gericht tot de eigenaren van het bedrijf, de bestuursleden en directeuren der fabrieken.

De voorzitter gaf in zijn openingswoord een historisch overzicht. Hij belichtte het doel van dit bedrijf en de wijze waarop getracht zou worden dit doel te bereiken. Hij besloot zijn rede met de woorden:

„Het inwerking stellen van dit ons centraal bedrijf is mogelijk geworden door hechte en nauwe samenwerking in ons DOMO-verband. Excellentie, ik meen dat wij op deze wijze ook tegemoetkomen aan de wens der Overheid om te komen tot coördinatie en samenwerking van de krachten in de zuivelindustrie.”

Het gezelschap trok hierna naar het bedrijf. De voorzitter betrad hier nogmaals het spreekgestoelte, dat was opgesteld voor de fabriek, en sprak daar de volgende woorden:

„Drenthia ent was de bruijt niet, om welke men danste, maar Frisia, Gruningha, Omlandia. Drenthia evenwel moest den aanstoot van al deze vrijers uijtstaan en lijden somtijts door hare eijgene susters. Nu sijn al hare seven susters coninghinnen en sitten op seven tronen in een conincliick palleijs, maar suster Drenthia wordt buijtengesloten, en al klopt sij somtijts aan, sij krijght evenwel geen gehoor”. Zo schreef Piccard in 1660 in zijn „Chronijk der Lantschap Drenth”. Dit citaat heeft betrekking op de uitsluiting van Drenthe uit het landsbestuur vóór 1795, maar het heeft tevens de positie van ons gewest lang gekenmerkt. Drenthe was niet in tel bij de andere provincies, men hield met haar geen rekening. DRENTHE . . . , eeuwen had het daar gelegen, omringd door ontoegankelijke moerassen, waar de veenvorming in volle gang was. In het midden onafzienbare bruine woestijnen van heidevelden, met zo hier en daar, als een oase, de dorpen, waar de boerhoorn klonk om de boergerechtigden bijeen te roepen om te beslissen wanneer de oogst een aanvang kon nemen. De dorpen, waar het vee in de

gemeenschappelijke weide gevoed werd. De dorpen, waarheen tegen de avond de herder met zijn schapen zich spoedde, om in de beslotenheid der dorpsgemeenschap de rust te vinden.

Eenzaam, rustig afgelegen
Eilandje in het veenmoeras.
Zo lag ons oude Lantschap Drenthe,
Dat schier niet toegankelijk was. *(Dr H. Blink)*

Door toepassing van de landbouwwetenschap, met medewerking van de Overheid, door noeste vlijt van haar bewoners, zijn de ontoegankelijke veenmoerassen en de onafzienbare heidevelden veranderd in golvende korenvelden, malse weiden en lommerrijke bossen! In de laatste decennia zijn niet minder dan 78.000 ha cultuurgrond en 10.000 ha bos uit deze woeste bodem verrezen. Het Drentse fokvee is wijd en zijd bekend. Amerikaanse militairen worden gevoed met Drentse melk. Het Drenthe van nu ... staat naast haar zusters. 52 zuivelfabrieken, alle coöperatief, alle georganiseerd in de Drentse Zuivelbond, behoudens een drietal alle lid van de DOMO, verwerken iedere dag weer een onafgebroken stroom van melk tot hoogwaardige zuivelproducten. Deze steeds aanzwellende melkstroom moet in nieuwe bedding worden geleid. Door de DOMO is dit gelukt.

Vandaag heeft de boerhoorn opnieuw geklonken over ons Drentheland, en de boergerechtigden zijn van heinde en verre gekomen naar de hoofdplaats van het oude Dingspel, nu om getuige te zijn van het in werkingstellen van dit nieuwe bedrijf, resultaat van eendrachtig samenwerken van de Drentse zuivelgemeenschap."

Z.E. de Minister van Landbouw de Heer S. L. Mansholt verrichtte hierna de plechtige officiële opening met het uitspreken van een rede, waaraan het volgende is ontleend:

„Het inwerkingstellen van deze fabriek is inderdaad als een grote dag in de geschiedenis van Beilen te vermelden. Zelfs meer dan dat, nl. als een zeer belangrijke dag voor geheel zuivelbereidend Drenthe. Dit bedrijf tekent de snelle ontwikkeling van de coöperatie onder de coöperaties in deze provincie." Z.E. noemde het bedrijf in zijn rede met recht „het symbool van de intensieve ontwikkeling van het Drentse zuivelwezen" en stelde Drenthe tot een voorbeeld voor andere provincies. Wat in Drenthe door onderlinge samenwerking bereikt is, is volgens Z.E. nodig en mogelijk in de



HARE MAJESTEIT BIJ DE SPRAYTOREN

overige provincies van ons land. Tot nu toe, zo ging de Minister voort, hebben we bij de afzet van de melk en zuivelproducten geen al te grote moeilijkheden ontmoet, doch reeds wordt een algemene ongerustheid merkbaar. Wij moeten ons thans bij de gewijzigde omstandigheden aanpassen door het leveren van producten van de beste en de hoogste kwaliteit tegen de laagste prijs. Z.E. ging dan uitvoerig de afzetmogelijkheden en -moeilijkheden belichten. De kostprijzen van de zuivelproducten zijn in Nederland en Denemarken lager dan in enig ander land van West-Europa. Deze kunnen nog verder verlaagd worden door de productie op te voeren en door het vee en de voedervoorziening te verbeteren. De Minister hoopte dat het DOMO-bedrijf, dat als producent van spraypoeder het beste en het grootste van West-Europa is, een voorbeeld zal zijn voor het gehele Nederlandse zuivelbedrijf. Met bijzondere waardering sprak Z.E. over de inschakeling van de DOMO bij de levering van consumptiemelk voor het Amerikaanse bezettingsleger in Duitsland. Misschien geeft deze eerste export van consumptiemelk ook mogelijkheden voor de burgerbevolking. Op deze wijze wordt aan de steeds wassende melkaanvoer de meest verantwoorde bestemming gegeven en krijgt de boer de beste prijs voor zijn product."

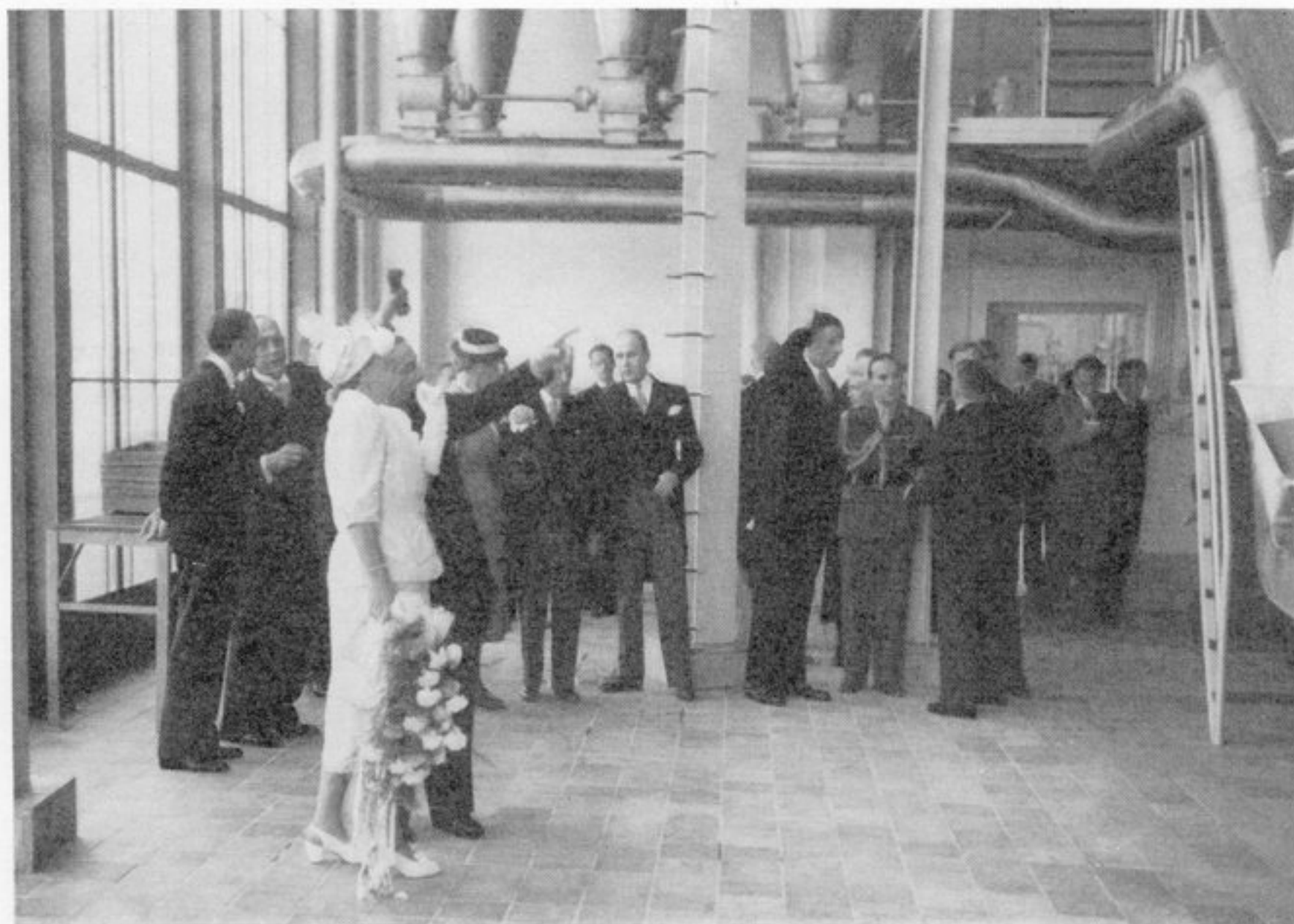
Door het omdraaien van enkele knoppen stelde de Minister toen de pompen in werking, die de melk de fabriek in deed stromen.

Het grote gezelschap maakte hierna een rondgang door de fabriek om het nieuwe bedrijf te bezichtigen. Aan het in een der zalen van Beileroord aangeboden diner werd aan tafel door velen het woord gevoerd, waarbij waardering voor het DOMO-werk werd uitgesproken, terwijl het bestuur vele goede wensen in ontvangst had te nemen.

Het derde en zeer belangrijke hoogtepunt vormde het bezoek van Hare Majesteit onze Koningin en Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins aan de DOMO. Het was voor de DOMO een grote eer dat bij het Koninklijk bezoek van 1 en 2 Juni 1950 aan Drenthe ook het centrale Drentse Zuivelbedrijf in ogenschouw zou worden genomen. Op 2 Juni 's morgens 10.30 u. werden de hoge gasten onder het gezang uit honderden kelen van de Beiler schooljeugd, aan de ingang van het DOMO-terrein verwelkomd door Beilen's Burgemeester en de DOMO-voorzitter. In het kantoor werden aan de hoge bezoekers voorgesteld het Dag. bestuur en de directeur. De voorzitter hield hierbij een korte toespraak, waarbij hij het een voorrecht noemde de Koningin en de Prins



HET KONINKLIJK BEZOEK



welkom te mogen heten in het DOMO-bedrijf. Wij beschouwen het, zo zei de Voorzitter, als een grote eer dat U bij Uw rondreis door Drenthe de DOMO met een bezoek vereert. Uwe Commissaris heeft op 15 Jan. 1949 een gedenksteen aan dit gebouw geplaatst. Zijne Excellentie de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening werd bereid gevonden op 27 April van dit jaar deze fabriek officiëel in werking te stellen. Maar de bekroning op ons streven en ons werk is deze dag, nu Uwe Majesteit en Uwe Koninklijke Hoogheid kennis maken met onze organisatie en ons bedrijf gaan bezichtigen. Spreker gaf daarna in het kort een overzicht van de organisatie van de DOMO. Wat hier is tot stand gebracht is een gevolg van hechte en nauwe samenwerking van de agrariërs in Drenthe.

Na dit korte oponthoud volgde een rondgang door het bedrijf. Nadat het bedrijf was bezichtigd werd in de ontvangstzaal de koffie aangeboden. De overige bestuursleden werden hier aan het Kon. Paar voorgesteld. Bij het einde van het bezoek werd aan Hare Majesteit een versierde Drentse wan, gevuld met zuivelproducten uit t.b.c. vrije melk, aangeboden door de directeur, die hierbij de volgende woorden uitsprak:

„Nu Uwe Majesteit en Koninklijke Hoogheid kennis hebben genomen van de organisatorische opbouw van ons bedrijf en kennis hebben kunnen nemen van de verwerkingsmethoden in dit eerste gedeelte van het nieuwe bedrijf, is het me een grote eer en een groot voorrecht Uwe Majesteit en Zijne Koninklijke Hoogheid onze eerbiedige dank te betuigen voor Uw belangstelling in de ontwikkeling en de organisatie van de Drentse coöperatieve zuivelindustrie. In het kader van het streven naar éénwording, niet alleen van de zuivelindustrie in dit gewest, maar ook tot hechtere samenwerking in geheel ons vaderland, ja van heel West-Europa, hopen wij, dat straks, als naast dit eerste gedeelte dat bezichtigd werd, nog enkele fabrieksgebouwen zijn verrezen, ook wij ons steentje hebben bijgedragen tot het bereiken van het grote ideaal: nl. het gemeenschappelijk samenwerken op hoog niveau, onder leiding van Uwer Majesteits Regering, onder de hoede van ons geliefd Oranjehuis, tot heil van ons dierbare vaderland. Moge ik U als herinnering aanbieden enkele zuivelproducten welke gefabriceerd zijn in ons bedrijf en in de bij onze organisatie aangesloten fabrieken. Wij prijzen ons gelukkig, dat wij in Drenthe in een groot gebied, mede dank zij krachtige financiële steun van Uwer Majesteit's Regering, al het rundvee vrij van rundertuberculose hebben kunnen



HET KONINKLIJK BEZOEK

maken. Het is daarom temeer een grote eer deze producten te mogen aanbieden, mij vleierende met de hoop dat Uwe Majesteit en Uwe Koninklijke Hoogheid bereid zijn dit geschenk te willen aanvaarden als een herinnering aan Uw bezoek aan ons bedrijf.”

Toen het hoge gezelschap om 11.30 uur weer vertrok, nadat handtekeningen in het gastenboek waren gezet, verzekerden zowel de Koningin als de Prins, dat het doel en de werkzaamheden van het DOMO-bedrijf en organisatie hun zeer grote belangstelling hadden. Zij waren ervan overtuigd, dat de hier tot stand gebrachte samenwerking van belang is tot ver buiten de grenzen van de provincie. Hiermee was een einde gekomen aan een historisch uur in de nog zo jonge geschiedenis van de DOMO.

Als een hoogtepunt wil ik ook aanmerken het bezoek van de besturen en directies der leden-fabrieken met hun dames in de zomer van 1950 aan de DOMO. Bij de voorbereiding van het centrale bedrijf had het DOMO-bestuur vele keren de besturen en directeuren bijeengeroepen. In de vergaderingen waren belangrijke voorstellen besproken en gewichtige, vèrdragende besluiten genomen. Nu was het bedrijf klaargekomen. Het was niet mogelijk alle bestuursleden en directeuren bij

de officiële opening van *hun* bedrijf aanwezig te doen zijn. Om praktische redenen niet. Hun werd nu de gelegenheid gegeven om in groepen van 50 personen een bezoek aan de DOMO te brengen. Totaal hebben ongeveer 950 bestuursleden met hun dames hun centraal bedrijf bezichtigd. Het waren voor DOMO en bezoekers evenzoveel hoogtijdagen. Er is hierbij een nauw contact gelegd tussen DOMO en leden. De leden leven intens mee met de verdere op- en uitbouw. Na de lunch werd nog als „toegift” een bezoek gebracht aan het V.A.M. compostbedrijf te Wijsster, waarna tot besluit in Emmen of Hoogeveen een thee werd gebruikt.

Zo heeft de DOMO in haar eerste jaar diverse hoogtijdagen beleefd. Er was de eerste steenlegging. Ruim een jaar later de officiële opening. Toen het Koninklijk bezoek. Tenslotte het bezoek door alle besturen der fabrieken. Uit alles is zonneklaar de grote belangstelling gebleken welke overal voor dit initiatief bestaat. Drenthe en de Drenten leven intens mee met deze centrale industrie. De DOMO kan op dit alles trots zijn. Doch het legt haar aan de andere kant verplichtingen op, en wel in de eerste plaats om met energie en vasthoudendheid haar organisatie verder op te bouwen tot een hecht bolwerk, dat in staat zal zijn de stormen der tijden te doorstaan. Er wordt veel van de DOMO verwacht. Met hulp en medewerking van alle fabrieken en boeren uit Drenthe zal het mogelijk zijn het beoogde doel te bereiken. En dat doel is en blijft: *De Drentse melk tot de hoogst mogelijke waarde te brengen.*

Een doel, dat tot zegen zal strekken voor onze Drentse veehouderij.

VOORZITTERS VAN DE DOMO:

B. J. Kooistra,	Beilen	1938–1941 †
A. G. Döbken,	Buinen	1941–1945
H. Dekker,	Nijeveen	1945–

SECRETARISSEN:

A. Ybema,	Eext	1938–1949
L. Koops,	Zweelo	1949–

DIRECTEUR:

A. Ybema,	Beilen	1949–
-----------	--------	-------

BESTUURSLEDEN:

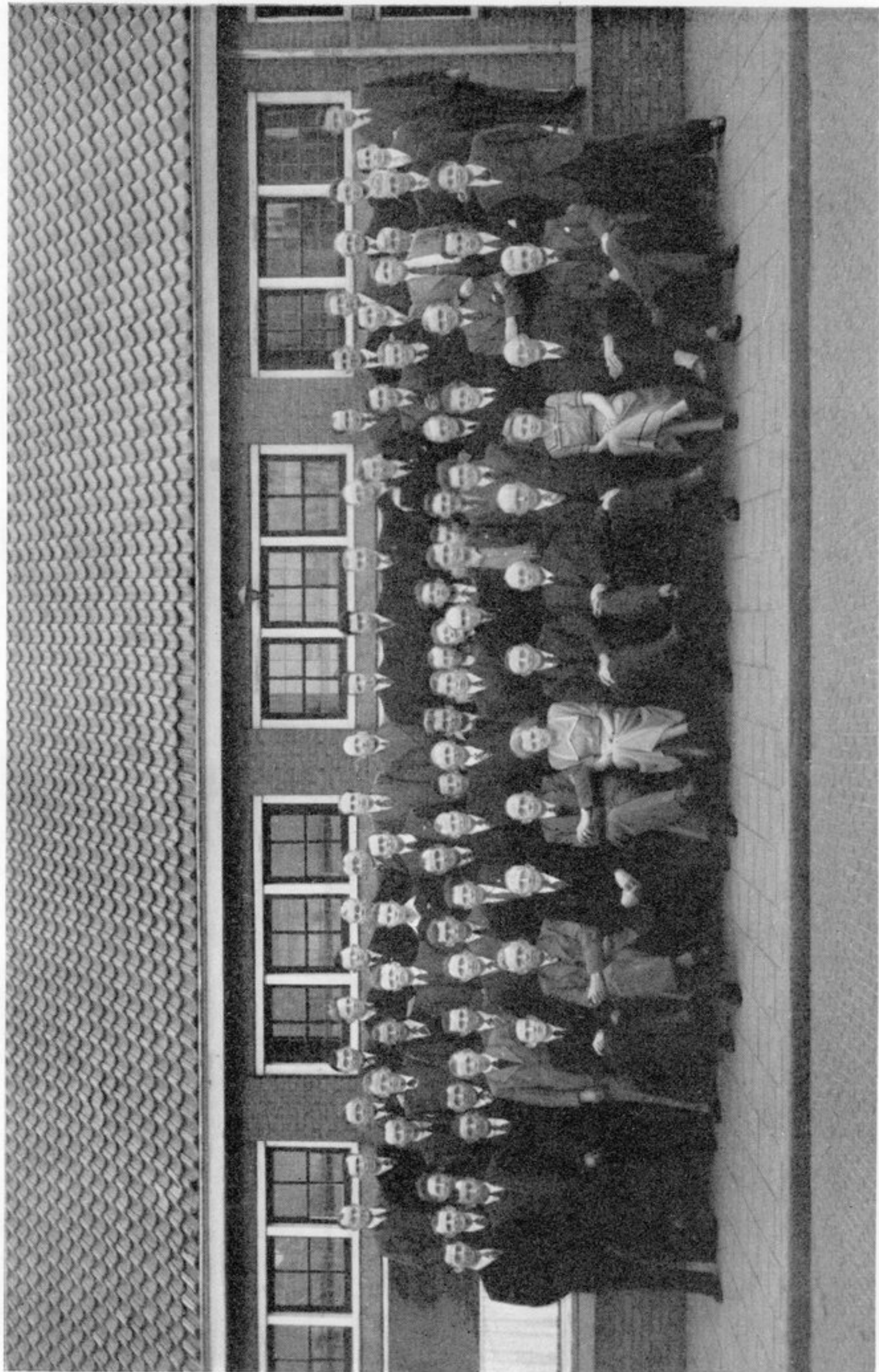
R. v. d. Wetering,	Rogat	1938–1939 †
A. G. Döbken,	Buinen	1938–1945
J. Beijeringh,	Grollo	1938–1945
A. Ybema,	Beilen	1938–1949
H. B. Oortwijn,	Vries	1940–1948
H. Dekker,	Nijeveen	1945–
J. Klaversma,	Rogat	1942–1949 (vertrek)
L. Koops,	Zweelo	1945–
G. J. Wilms,	Oud-Schoonebeek	1948–
K. Hooiveld,	Gass.nijv.mond	1948–
R. Boerma,	Vries	1948–
J. Meijering,	Beilen	1948–
L. Vredeveld,	Beilen	1948–
K. Westerhof,	Haalweide	1949–
B. U. Smid,	Eext	1949–

ADVISERENDE BESTUURSLEDEN:

Ir W. Bakker,	Assen	1938–
Tj. W. Boijenga,	Assen	1938–
Ir H. J. ter Veer,	Assen	1948–

DAGELIJKS BESTUUR:

H. Dekker,	<i>voorzitter</i>
G. J. Wilms,	<i>ondervoorzitter</i>
L. Koops,	<i>secretaris</i>
A. Ybema,	<i>directeur</i>
Tj. W. Boijenga,	<i>adv. lid</i>



PERSONNEL (27 APRIL 1950)

INHOUD

TEN GELEIDE	5
VAN DE SAMENSTELLER	7
HOOFDSTUK I - De ontwikkeling vande zuivelindustrie in Drenthe	9
HOOFDSTUK II - De oprichting van de DOMO in 1938	21
HOOFDSTUK III - Het werk van de DOMO in 1938-1945	24
HOOFDSTUK IV - 1949: Stichting van het centrale melkproducten- bedrijf te Beilen	27
HOOFDSTUK V - Van het bedrijf	50
HOOFDSTUK VI - Hoogtepunten tijdens de start	56
PERSONALIA	68